

**Afsluttende rapport:
Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger,
oktober 2023**

Indhold

Forord.....	3
Baggrund for projektet.....	5
Målopfyldelse.....	6
Organisering.....	7
Projektforløb	8
Udviklingsfasen	9
Brug.....	9
Kulturarvsværdi	9
Formelle forhold	9
Lokale ressourcer	9
Afprøvningsfasen.....	11
Opsamling på udviklings- og afprøvningsfaserne	14
Implementeringsfase - ændring af metode og proces i projektets sene faser.....	15
Afsluttende fase - udvikling af vedligeholdelsesplaner og ændret proces.....	16
Endelig projektmodel.....	18
Langsigtede vedligeholdelsesplaner	20
Indsigter	23
Temaer til fremtidig overvejelse	26
Bilag 1: Ansøgning om projektforlængelse	28
Bilag 2: Referat af møde på Nationalmuseet den 9. december 2019	31
Bilag 3: Følgegruppetagere	34
Bilag 4: Model for vedligeholdelseskategorisering	35

Forord

Dette er en afrapportering af projektet *Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger*, der har forløbet som et samarbejdsprojekt mellem fem stifter, Roskilde, Viborg, Ribe, Aalborg og Lolland-Falsters samt Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter (FUV), hvor projektleder, Maj Bjerre Dalsgaard, restaureringsarkitekt ph.d., har været ansat.

Projektet er finansieret af fællesfonden og stiftsrådene i de deltagende stifter har medfinansieret med hver 50.000 kr. for deres lokale workshop. Projektperioden har forløbet fra 1. maj 2021 til 31. oktober 2023. Arbejdet har fungeret som et udviklingsprojekt, der har anvendt elementer af aktionsforskning, hvilket har betydet, at projektet løbende er blevet justeret på baggrund af de indhentede erfaringer.

Projektets styregruppe har været sammensat af repræsentanter fra de fem deltagende stifter, hvor forskellige fagligheder og organisationer har været repræsenteret. Herudover har Nationalmuseet været repræsenteret for at medvirke til faglig kvalifikation af projektet. Nationalmuseet har desuden været købt ind i projektet på konsulentbasis til at udføre screeninger i provstierne. I screeningsprocessen har Nationalmuseet desuden inddraget de kongelige bygningsinspektører, der som Nationalmuseets underleverandør har deltaget ligeværdigt med screeningsprocessen i de deltagende provstier. De kongelige bygningsinspektører har ligeledes bidraget til den generelle diskussion og kvalifikation af projektet ved deltagelse i følgegruppemøder samt øvrige møder.

Arbejdet har undervejs været båret af en afprøvende tilgang, hvor vi gennem alle projektets faser har holdt os åbne for tilpasninger af metoden med baggrund i mødet med virkeligheden og de erfaringer, vi har fået såvel i workshop-forløb som gennem tværfaglige diskussioner i styregruppe og følgegruppe. Det betyder, at projektet har været igennem en stor udvikling fra det oprindelige udgangspunkt til det afsluttende. Det har været magtpåliggende for styregruppen, at den metode og det materiale, der er udviklet ved projektets afslutning, giver sogne og provstier den ønskede og optimale hjælp. Det har været et delmål, at metoden ikke måtte blive en bureaukratisk eller fordyrende øvelse for de sogne og provstier, som har ønske og behov for at arbejde med modellen fremadrettet.

I nærværende rapport gennemgås udviklingsarbejdet kronologisk gennem projektperiodens faser, så det er muligt at læse og forstå, hvordan modellen og det øvrige materiale har udviklet sig igennem forløbet. Ønsker man at gå direkte til beskrivelsen af det endelige projektmateriale, findes dette på side 18-22.

Projektet har mødt stor offentlig interesse og har medvirket til at sætte bevaringen af vores kirker på dagsordenen i dagspressen. Det er i nogle sammenhænge fejlagtigt blevet udlagt som en spareøvelse, men projektet har alene haft til formål at udvikle metoder til at kvalificere og skabe transparens om de svære valg, der allerede nu træffes, når ressourcerne skal prioriteres i sogne og provstier. Til gavn for både kirkebygninger og kirkeliv. Projektets præmis har været at bevæge sig indenfor rammerne af den eksisterende lovgivning, struktur og økonomi.

Projektet har afdækket kompleksiteten af udfordringen og har tydeliggjort det store engagement og de interesseudsættninger, som temaet vedligeholdelse og brug af kirkebygninger rummer. Der er mange forskellige interesser og perspektiver på bevaringen af kirkebygninger og udviklingen af kirkeliv. Både økonomiske, kulturelle, juridiske, emotionelle og praktiske perspektiver har vist sig vigtige at forholde sig til i udviklingen af nye metoder.

Kirkebygningerne varetages af menighedsråd, som består af folkevalgte mennesker med stort engagement, og hvis fornemmeste opgave det er at varetage og udvikle det lokale kirkeliv. I det helt særlige system omkring varetagelsen af landets kirkebygninger, findes der en række engagerede og fagligt kompetente konsulenter, der som rådgivere for de folkekirkelige myndigheder har til opgave at sikre bevaringen af kirkebygningerne, der udgør vores nationale kulturarv. Konsulenterne har som nævnt i dette projekt været repræsenteret af Nationalmuseet og de kongelige bygningsinspektører. Vi har i projektet forsøgt at rumme og tilgodese de forskellige perspektiver på udfordringerne på bedst mulig vis.

Hvor vellykket projektet end har været, har arbejdet dog også afdækket det faktum, at det at differentiere vedligeholdelsen af kirkebygninger ikke er tilstrækkeligt til at løse den udfordring, man i nogle tyndtbefolkede områder med mange middelalderkirker står med. Projektet har vist, at middelalderkirker af stor kulturhistorisk værdi er mest ublandet repræsenteret i de tyndest befolkede områder med færrest ressourcer. I disse områder er kirkerne kulturhistorisk set relativt ens og er stort set alle at betragte som værende af høj kulturhistorisk værdi.

Denne afrapportering, der er skrevet af projektleder Maj Bjerre Dalsgaard, vil derfor søge at redegøre for både det arbejde, vi har udført, hvad arbejdet har afdækket, samt hvilke arbejdsopgaver, det peger frem imod. I første omgang er en tillægsbevilling søgt og bevilliget, således projektet forlænges til og med 2024. I bilag 1 ses ansøgningen og dermed beskrivelsen af, hvad der skal arbejdes videre med det kommende år. Materialer i øvrigt fra projektet, såsom nyhedsbreve, referater, præsentationer mv., kan ses på FUV's hjemmeside: www.fkuv.dk.

På følgegruppens vegne vil jeg afslutningsvis gerne takke de deltagende stiftsråd, provstier, menighedsråd, konsulenter og andre interessenter for deres store og tålmodige engagement samt konstruktive og ærlige feedback, hvilket har været et uvurderligt bidrag til projektet.

God læselyst.

På styregruppens vegne,

Marianne Gaarden

Biskop og formand for styregruppen

Baggrund for projektet

Udfordring

De demografiske forandringer, med den stadige forskydning af befolkningen fra land til by, reducerer indbyggertallet i flere landsogne. Det mindsker behovet for brugen af kirkebygninger her til kirkelige aktiviteter, uden at behovet for (og kravet til) vedligeholdelse af kirkerne som kulturarv ændres.

Det fordrer store menneskelige og økonomiske ressourcer at vedligeholde kirkebygninger, som menighedsråd i mindre landsogne i tyndtbefolkede områder får sværere og sværere ved at honorere. Desuden forskydes den økonomiske balance mellem udgifter til kirkebygninger og kirkelig aktivitet, når de menneskelige og økonomiske ressourcer investeres i vedligeholdelse af bygninger. I flere landprovstier efterspørges der derfor langsigtede løsninger for vedligeholdelsen af kirkebygningerne.

I december 2019 mødtes en række folkekirkelige aktører og interessenter i øvrigt på Nationalmuseet for at drøfte problematikken, samt hvordan folkekirken fremadrettet kan arbejde med vedligeholdelse af kirkerne. Mødet ledte til ansøgningen og senere projektet om differentieret vedligeholdelse af kirkebygninger, som nærværende rapport beskriver. I bilag 2 ses referatet af mødet i 2019, hvor også mødedeltagerne fremgår.

Formål

Formålet med projektet har været at understøtte en fleksibel og transparent prioritering af midler i sogne og provstier, så vedligeholdelse og kirkeliv balanceres til gavn for kirkens liv og vækst.

Mål

Målet har været at udvikle en model for vurdering og kategorisering af kirker, hvor andre parametre end kulturarven inddrages. Kategoriseringen skal danne baggrund for en fremtidig differentieret vedligeholdelse af kirkebygninger. Metoden kan anvendes til at skabe transparens i den fremtidige prioritering af menneskelige og økonomiske ressourcer. Omdrejningspunktet er kirkebygninger, hvor kirkegården og brugen af kirken kan indgå som kriterier som en del af det samlede kirkemiljø. Det betyder ikke, at kirker, der ikke anvendes ofte, automatisk nedprioriteres, da de kan besidde en særlig kulturhistorisk værdi. Helt konkret ville vi gerne have følgende ud af projektet:

1. En metode til vedligeholdelseskategorisering af kirkebygninger
2. Strategier for det videre arbejde med kirkerne inden for de forskellige vedligeholdelseskategorier
3. En metode til etablering af anvendelsesplaner for lokale kirker: Proces-/dialogværktøj
4. Materiale til formidling af værktøjet i provstier og menighedsråd

Målopfyldelse

Projektføreløbet er forløbet succesfuldt, og målene er opfyldt, hvis

- ✓ der er udviklet en metode til vedligeholdelseskategorisering af kirkebygninger
- ✓ der er defineret overordnede strategier for det videre arbejde med kirkerne inden for de forskellige vedligeholdelseskategorier
- ✓ der er udviklet en metode til etablering af langsigtede vedligeholdelsesplaner for de lokale kirker (dette hed i ansøgningen 'anvendelsesplaner')
- ✓ der er udviklet materiale til formidling af værktøjet i provstier og menighedsråd

Der har i workshop-processerne været positiv respons på projektmodellen og materialet. Deltagerne giver udtryk for, at de har fået overblik og ny viden, ligesom den dialog, det har affødt, har været meget vigtig og oplysende for dem.

Dog står det klart, at de udviklede værktøjer og strategier ikke kan stå alene som løsningen på de udfordringer, der opleves omkring varetagelsen af kirkebygningerne i tyndtbefolkede områder med megen kulturarv. I slutningen af denne afrapportering vil der fremgå punkter til eventuel videre af-søgning.

Organisering

Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger er blevet til i et samarbejde mellem Lolland-Falsters, Ribe, Roskilde, Viborg og Aalborg stifter, med projektledelse af Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter. Det er finansieret af fællesfonden (2 mio. kr.) samt 50.000 kr. fra hver af de fem stifter til afholdelse af lokale workshops mv.

Projektet har fungeret som et udviklingsprojekt, der har anvendt elementer af aktionsforskning. Det er organiseret med en styregruppe og en følgegruppe samt fem testprovstier, et fra hvert deltagende stift:

Fra Lolland-Falsters Stift: Lolland Østre Provsti

Fra Roskilde Stift: Kalundborg Provsti

Fra Ribe Stift: Varde Provsti

Fra Viborg Stift: Salling Provsti

Fra Aalborg Stift: Morsø Provsti

Styregruppens sammensætning

Styregruppen er sammensat af repræsentanter fra de fem deltagende stifter. Det har været vigtigt, at forskellige fagligheder og organisationer har været repræsenteret. Herudover har Nationalmuseet været repræsenteret for at medvirke til faglig kvalifikation af projektet. Konkret har styregruppen været sammensat således:

- Biskop i Lolland-Falsters Stift, Marianne Gaarden (formand for styregruppen)
- Stiftsrådsformand i Roskilde Stift og bestyrelsesmedlem i Landsforeningen af Menighedsråd, Bodil Therkelsen
- Provst i Morsø Provsti, Aalborg Stift, Mette Moesgaard Jørgensen
- Provstiudvalgsmedlem i Lemvig Stift, Grete Bækgaard Thomsen
- Stiftskontorchef i Ribe Stift, Elisabeth Aggerbeck
- Museumsinspektør ved Nationalmuseet, Ulla Kjær

Sekretær for styregruppen er stiftskontorchef i Lolland-Falsters Stift, Lene M. Krabbesmark. Sekretæren har deltaget i alle møder. Det samme har projektleder Maj Dalsgaard fra FUV.

Nationalmuseet har desuden været købt ind i projektet på konsulentbasis til at udføre screeninger i provstierne. I screeningsprocessen har Nationalmuseet desuden inddraget de kongelige bygningsinspektører, der som Nationalmuseets underleverandør har deltaget ligeværdigt med screeningsprocessen i de deltagende provstier. De kongelige bygningsinspektører har ligeledes bidraget til den generelle diskussion og kvalifikation af projektet ved deltagelse i følgegruppemøder samt øvrige møder.

Følgegruppens sammensætning

Følgegruppen er sammensat af et bredt spekter af interessenter i projektet. Medlemmer af styregruppen er fødte medlemmer af følgegruppen. Deltagerne i de to følgegruppemøder har varieret, i bilag 3 ses alle, der har deltaget i et eller begge følgegruppemøder.

Projektforløb

Opstartsfasen

1. maj 2021 - 31. januar 2022

- Interessentanalyse
- Risikoanalyse
- Etablering af kontakter og netværk
- Kommunikationsplan
- Første udgave af model og strategier
- Anden udgave af model og strategier

Udviklingsfasen

1. februar 2022 - 31. maj 2022

- Løbende revidering af model og strategier
- Udvikling af workshop-proces
- Planlægning af workshops
- Erfaringsbesøg på Nationalmuseet
- Procesværktøj

Afprøvningsfasen

1. juni 2022 - 31. januar 2023

- Værdisætning/screening i de fem provstier
- Gennemførelse af workshops i de fem provstier
- Opfølgning på afprøvning
- Løbende revidering af model, strategier og procesværktøj
- Løbende revidering af workshopproces

Implementering

1. februar 2023 - 30. april 2023

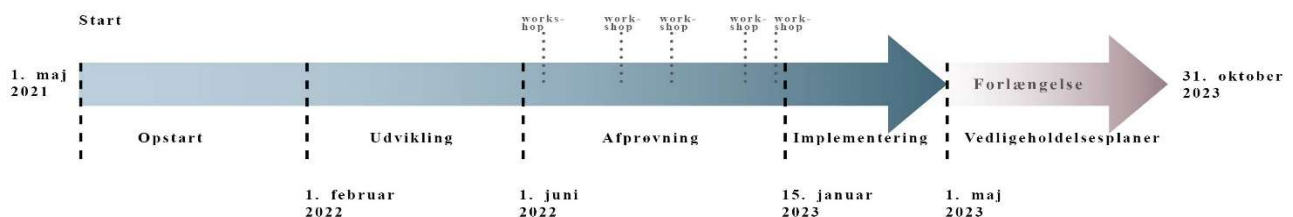
- Kursusmodel udarbejdes
- Kursusmateriale udarbejdes
- Formidling af projektet via webinarer
- Udpegning af fremtidige fokusområder

Udvidelse af projekt – afsluttende fase

1. maj 2023 - 31. oktober 2023

- Sidste ændring af projektmodel
- Udarbejdelse af matrice for vedligeholdelsesplaner
- Formidling (Webinarer, stiftsmøder, netværket "Kirken på Landet", Provsteforeningens årsmøde, Kirkeministeriet og Kirkeudvalget m.v.)

! På grund af sene ændringer i projektet samt den udvidede projektperiode er ændringerne i sidste fase samt matricen for vedligeholdelsesplaner ikke afprøvet.

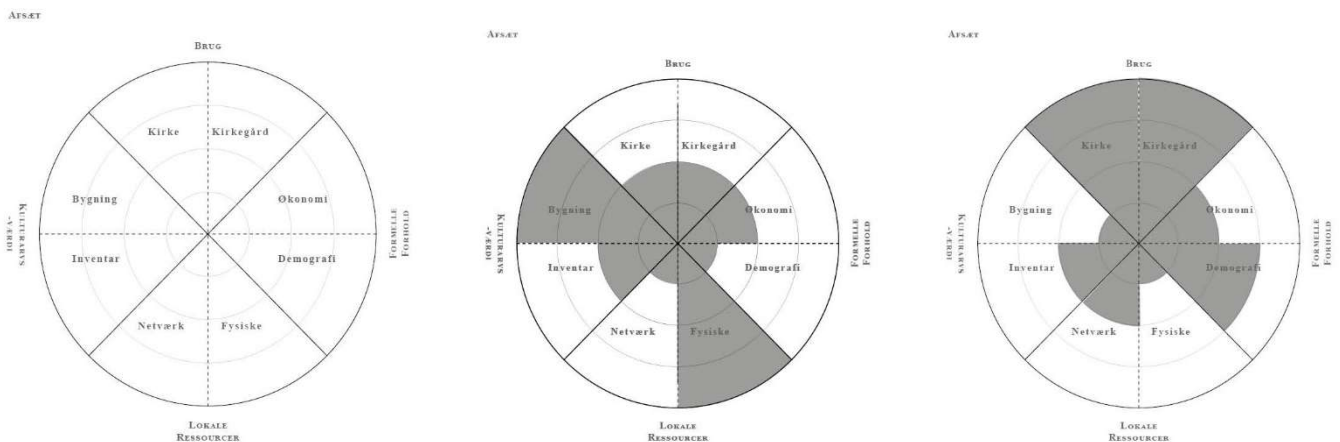

Udviklingsfasen

Udgangspunktet for projektmodellen var et ønske om at udvikle en model, som kan hjælpe provstier og menighedsråd med at kvalificere de svære prioriteringer mellem kirkeliv og kulturarv. I de områder hvor der er færrest mennesker og ringest økonomi, oplever nogle menighedsråd, at der stilles så store krav til varetagelsen af kulturarven, at det at skabe et aktivt kirkeliv kommer i anden række. Vi ønskede at lave en model for prioritering, som både tog højde for kulturarven og for kirkelivet, så arbejdet med bygningsvedligeholdet ikke risikerer at udhule ressourcerne til at arbejde med menighedsrådernes kerneopgave: at understøtte kirkens liv og vækst.

Første udkast til kategoriseringsmodellen (model #1)

Første udkast til projektets vurderingsmodel var en edderkoppespinds-model med mange vurderingsfaktorer, som alle vurderedes i fire trin: lav, middel, høj, meget høj.

Model #1, 1. juni 2021: Selve grundmodellen t.v. og to eksempler på vurdering af kirker t.h.

Modellen er inddelt i fire hovedkategorier, som ydermere er inddelt i to underkategorier:

Brug

- Kirkens brug
- Kirkegårdens brug

Kulturarvsværdi

- Bygningens kulturarvsværdier
- Inventarets kulturarvsværdier

Formelle forhold

- Sognets økonomi
- Sognets demografi

Lokale ressourcer

- Kirkens netværk i lokalsamfundet og ud over lokalsamfundets grænser
- Fysiske ressourcer omkring kirken – landskabelige, historiske, råstoffer etc.

Styrken ved denne model er den nuancerede vurdering, som udarbejdes i samarbejde mellem fagkyndige og sognet, hvor der også afdækkes potentialer (for eksempel netværk og fysiske

ressourcer), som kan pege mod fremadrettede muligheder for kirken. Der var generel begejstring for modellen i såvel styregruppen som følgegruppen, som satte stor pris på, at man med modellen kunne afdække flere forhold omkring kirke og sogn og skabe bevidsthed om de omkringliggende ressourcer. Herved var det intentionen, at modellen kunne stå alene som grafisk beskrivelse for den enkelte kirke. Modellen blev også diskuteret med provster og provstisekretærer i de fem forsøgsprovstier. Også her blev modellen positivt modtaget. Ved følgegruppemøde blev det foreslået, at grøn omstilling også burde være et parameter i vurderingen, og modellen blev derved yderligere udvidet.

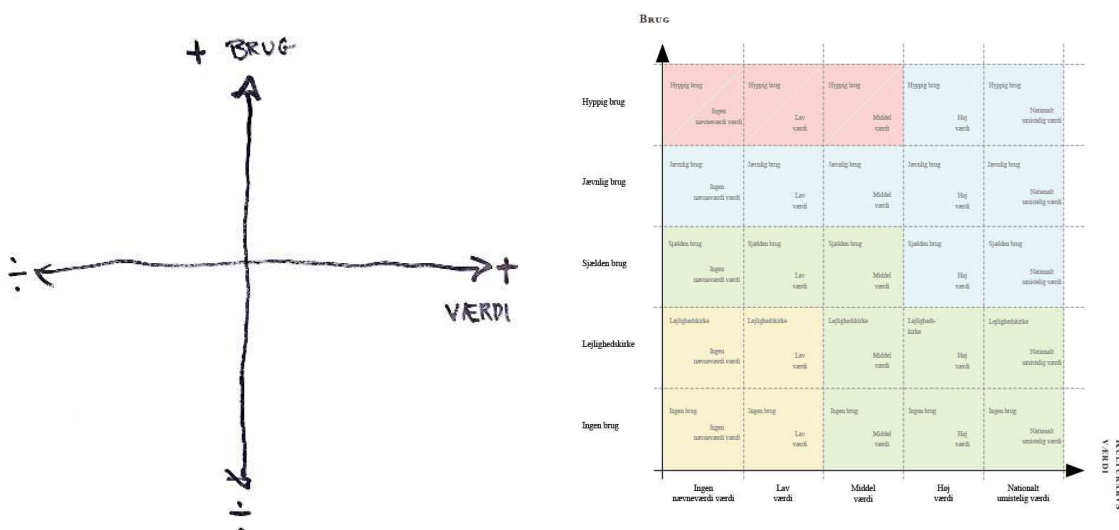
Ulempen ved modellen viste sig dog ved indledende afprøvninger ligeledes at være den nuancerede vurdering. Styrken var også svagheden. De otte faktorer er sidestillede – ingen faktorer vægter højere end andre. Da målet er at kunne skabe overblik og prioritere kirker i forhold til hinanden, bliver den nuancerede vurdering kompleks at aflæse og omsætte til en rangering i forhold til hinanden. Dette kan ses i de to eksempler for vurderinger af kirker på side 9.

Det stod derfor klart, at modellen måtte være mere enkel og lettere at aflæse. Derfor blev der videreudviklet på denne model, og ultimo november 2021 forelå et nyt udkast til modellen for styregruppen.

Andet udkast til modellen – koordinatmodellen (model #2)

I andet udkast til en vurderingsmodel reducerede vi de parametre, man vurderer den enkelte bygning på, fra otte parametre til kun to parametre. De to parametre er *brug* og *kulturarvsværdi*. Årsagen til at det netop er disse to parametre, som blev taget med videre til andet udkast, er, at det netop er i brydningen mellem disse to faktorer, dilemmaerne ofte opstår. Nationalmuseet insisterede dog på, at en model med to parametre er for forenklet en måde at se på kirkebygningerne, hvorfor modellen skulle suppleres af en prosabeskrivelse for hver enkelt kirkebygning.

Model #2 var inddelt i fem trin på hver skala. På brugsskalaen gik inddelingen fra *ingen brug* til *hyppig brug* og på kulturarvsværdiskalaen fra *ingen nævneværdig* til *nationalt umistelig* kulturarvsværdi. Koordinatmodellen blev frem til afprøvningsfasen finjusteret med input fra styregruppen.

Model #2, november 2021

Afprøvningsfasen

Koordinatmodellens udvikling gennem workshops og diskussioner

Igennem afprøvningsfasen har vi testet anvendeligheden af koordinatmodellen. Tilpasningerne har primært været nuancer i ordlyd og inddelinger. Hovedtrækkene med en akse som repræsenterer aktiviteten i kirken, og en akse, som repræsenterer kulturarvsværdien, er blevet fastholdt. De justeringer der er lavet, er gjort på baggrund af erfaringer i de afholdte workshops og løbende dialog i styregruppen. Alle workshops har været faciliteret af projektleder Maj Dalsgaard. I det følgende redegøres for udviklingen af modellen i afprøvningsfasen.

Workshop 1: Lolland Østre Provsti (model #3)

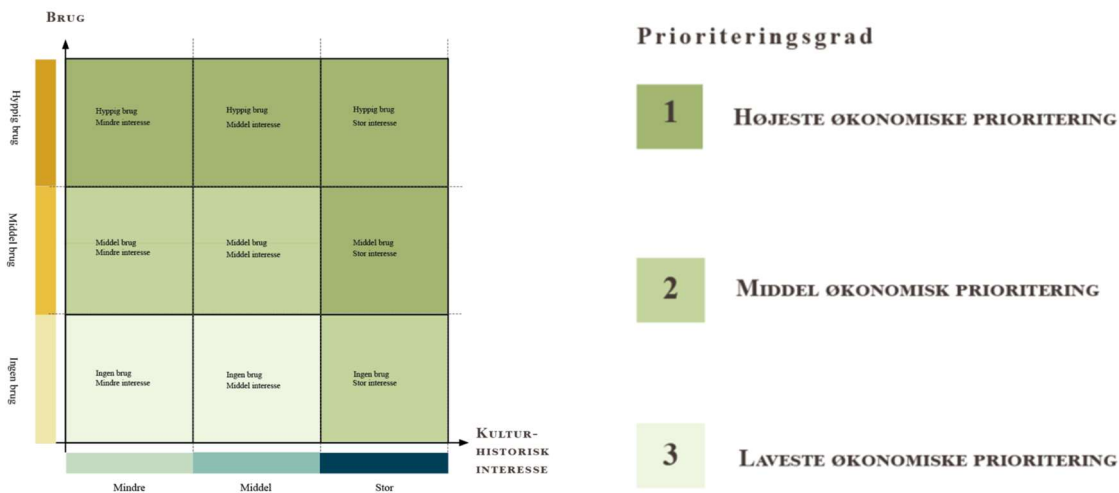
Provstiets 21 kirker blev screenet af Nationalmuseet i samarbejde med den kongelige bygningsinspektør. Der blev udført to rapporter, en fra hver konsulentgruppe. Ved denne workshop deltog Nationalmuseet ikke.

Modellen bestod nu af tre trin på hver skala:

Brug: ingen, middel, hyppig

Kulturhistorisk værdi: mindre, middel, stor

Med tre trin på hver skala gav modellen ni felter. De ni felter repræsenterede hver en strategi, men også en prioriteringsgrad repræsenteret ved den grønne farve.

Erfaringer:

Det var en tung proces såvel i udførsel som læsning, at der var to rapporter for hver kirke (en fra de kongelige bygningsinspektører og en fra Nationalmuseet). Det var en udfordring, at Nationalmuseet ikke deltog i workshoppen, da der var mange spørgsmål til screeningen og til konkrete vedligeholdelsesdilemmaer.

Der var tre trin i værdiurderingen og hele 17 af provstiets 21 kirker faldt i den vigtigste kategori. Derudover blev enkelte kirker placeret imellem kategorier.

I provstiet var der en velbegrundet oplevelse af, at arbejdet ikke gav et overbevisende grundlag for en fremadrettet differentiering, da næsten alle kirker blev placeret i samme felt. En stor del af spørgsmålene og diskussionen gik på screeningen af kirkerne. Det var svært at besvare disse spørgsmål, eftersom Nationalmuseet ikke var til stede.

Der var spørgsmål til sammenhængen mellem strategier og prioritering. Efter workshoppen og diskussion i styregruppen blev vi enige om, at modellen ikke skal diktere en bestemt prioritering af ressourcer. Modellens formål er at skabe bevidsthed om kirkernes forskelligheder, og muligheden for fremadrettet strategisk tilgang. Denne indsigt kan danne kvalificeret baggrund for sognets/pastoratets eller provstiets egne beslutninger om prioritering af ressourcer.

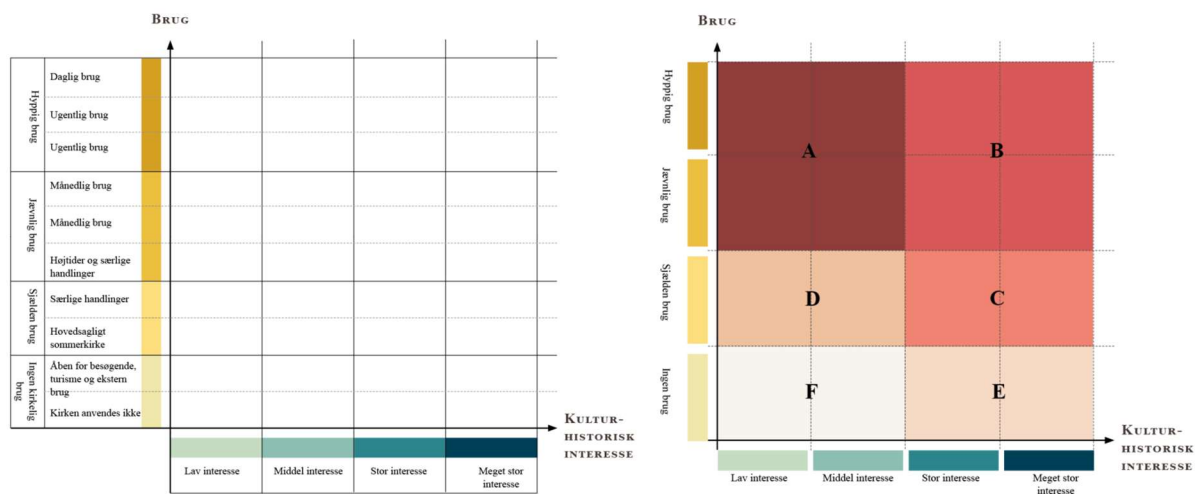
Workshoppen viste, at det er svært at arbejde med en subjektiv inddeling af brugsintervaller. Det krævede lange diskussioner på workshoppen at blive enige om, hvordan de enkelte trin skulle defineres. Ydermere betyder en subjektiv definition, at det efterfølgende resultat ikke vil kunne sammenlignes på tværs af provstier.

Workshop 2: Kalundborg Provsti (model #4)

Provstiets 37 kirker var forudgående blevet screenet af Nationalmuseet i samarbejde med den kongelige bygningsinspektør. Her udførtes én samlet rapport i samarbejde mellem de to konsulenter. Ulla Kjær (kirkekonsulent og styregruppemedlem) fra Nationalmuseet deltog i workshoppen.

Modellen var blevet tilpasset med faste kvantitative inddelinger for brugen af kirken, så brugen ikke blev vurderet ud fra subjektive, men faktuelle kriterier. Kulturarvsskalaen var blevet udvidet med ét trin i håb om større spredning – og for at undgå placering imellem kategorier.

Modellen angiver kun fremadrettede strategier – ikke konkret prioriteringsgrad.

Erfaringer:

Det fungerede godt, at der kun var én samlet rapport fra konsulenterne. Det var yderst konstruktivt at have Nationalmuseet repræsenteret til at besvare spørgsmål fra menighedsråd, provst og provstiets bygningskyndige. Fra flere menighedsråd ytrede der ønske om, at man var blevet orienteret om besøget, hvor der blev screenet. Menighedsrådene føler et stort ansvar for deres kirker og vil gerne inddrages.

Modellen fungerede godt på workshoppen. Den gav godt overblik over provstiets kirker og satte gode diskussioner i gang om deres forskelligheder, fremtidige prioriteringer og måder at vedligeholde. Det fungerede godt, at brugsintervallerne var fast defineret.

Der var fra flere sider ønske om konkretisering af fremadrettede opgaver.

Workshop 3: Morsø Provsti (model #4)

Provstiets 34 kirker var forudgående blevet screenet af Nationalmuseet i samarbejde med den kongelige bygningsinspektør. Der blev lavet én samlet rapport. Hertil kom en behovsprioritering af ca. 5 opgaver pr. kirke baseret på seneste provstesynsprotokol. Morten Larsen (kirkekonsulent) fra Nationalmuseet deltog i workshoppen.

Vi anvendte samme model som ved Workshop 2: Kalundborg. Der viste sig dog her en mere ensidig placering. Dette skyldes primært, at Morsø er et provsti med mange middelalderkirker (33 af 34 kirker).

Erfaringer:

Ligesom i Lolland Østre, så vi i Morsø Provsti en placering af kirkerne, hvor størstedelen lå i det meget høje felt for kulturarvsværdi. Denne workshop fungerede dog bedre af flere grunde. Dels deltog Nationalmuseet, hvorved menighedsrådene fik mulighed for at drøfte screeningerne direkte med Nationalmuseet. Dels fulgtes vurderingen af et antal prioriterede opgaver, hvilket gjorde processen mere givtig og praktisk anvendelig. Endelig kunne vi, baseret på de indledende workshops, begynde at pege på, at dette *er* situationen i nogle egne, at næsten alle kirker er middelalderkirker med høj kulturhistorisk værdi.

Til trods for at modellen ikke alle steder åbner mulighed for stor differentiering, fungerer arbejdsmetoden godt til at få fælles overblik og problemerkendelse, få sat ord på udfordringerne og sammen finde nye veje fremad. På denne workshop efterspurgtes langsigtede løsninger, som går ud over differentiering af vedligeholdet, da man allerede nu kun finder ressourcer til at vedligeholde tag og fag.

Workshop 4: Varde Provsti (model #4)

Provstiets 32 kirker blev screenet af Nationalmuseet i samarbejde med den kongelige bygningsinspektør. Der blev lavet én samlet rapport. Hertil kom en behovsprioritering af ca. 5 opgaver pr. kirke baseret på seneste provstesynsprotokol. Morten Larsen (kirkekonsulent) fra Nationalmuseet deltog i workshoppen.

Vi anvendte samme model som ved Workshop 2: Kalundborg og Workshop 3: Morsø. I Varde Provsti var der større spredning på placeringen i modellen.

Erfaringer:

Modellen fungerede godt. Den gav overblik og initierede diskussioner i og på tværs af menighedsrådene.

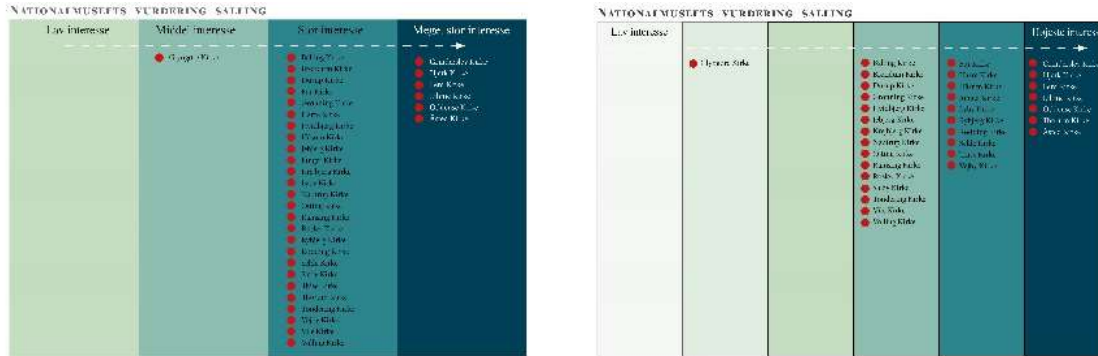
I dette provsti er man ikke helt så pressede på ressourcer som i flere af de andre forsøgsprovstier. Der var dog stadig stor interesse for at arbejde med projektmodellen og ligeledes stor efterspørgsel efter muligheden for et materiale, som kan støtte udviklingen af langsigtede vedligeholdelsesplaner.

Der ytrede forvirring over hierarkiet mellem strategierne. Nogle læste grafikken med den røde farve i forskellige toner som om, at mørkere farve er lig højere prioritering.

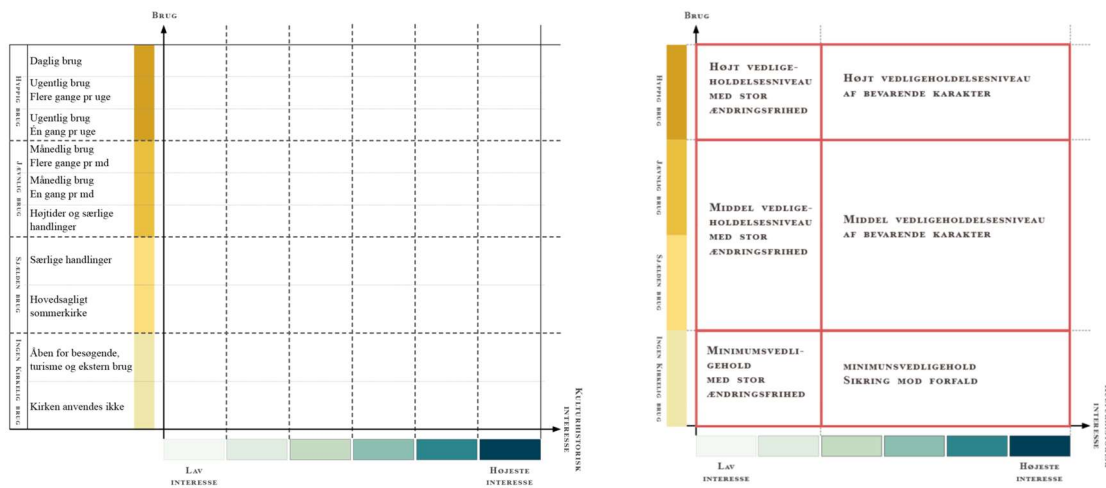
Workshop 5: Salling Provsti (model #5)

Provstiets 33 kirker blev forudgående screenet af Nationalmuseet i samarbejde med den kongelige bygningsinspektør. Der blev lavet én samlet rapport. Hertil kom en behovsprioritering af ca. 5 opgaver pr. kirke baseret på seneste provstesynsprotokol.

Screeningen blev i udgangspunktet lavet på baggrund af samme skala som ved workshop 2-4, men da vi her igen oplevede en screening, hvor størstedelen af kirkerne landede i de samme felter for høj kulturhistorisk værdi, udvidede vi efterfølgende skalaen fra 4-6 trin, og Nationalmuseet justerede forud for workshoppen vurderingen i forhold til dette. Dette øgede spredningen af kirkerne, men som det ses af nedenstående, befandt alle kirker sig fortsat i øverste halvdel af skemaet.

Modellen var også blevet justeret, så strategierne ikke fremstod med farver, men blot som opdeltte felter, for at undgå at strategierne læses som en anvisning af konkret prioritering.

Erfaringer:

Workshoparbejdet og modellen fungerede godt og initierede gode diskussioner, til trods for at kirkerne for en stor dels vedkommende endte i samme strategiske område, fordi Salling Provsti også er et område med stor kulturarv i form af mange middelalderkirker.

Her efterspurgtes ligeledes et konkret materiale, som kan støtte udviklingen af langsigtede vedligeholdelsesplaner. Desuden efterspurgtes langsigtede løsninger, som går ud over differentiering af vedligeholdet, da man allerede nu kun finder ressourcer til at vedligeholde tag og fag.

Opsamling på udviklings- og afprøvningsfaserne

Tilpasninger af modellens ordlyd

Den konkrete ordlyd af modellens parametre er blevet justeret gennem forløbet. Den gule akse benævntes indledningsvist: 'brug', men blev i de sidste faser af projektet ændret til 'kirkeliv'. Ændringen er baseret på et ønske om en større ligevægt i parametrene, hvor ordet 'brug' kan fremstå svagt

og karakterløst overfor det stærke udtryk 'kulturhistorisk interesse'. Vi er derfor landet på betegnelsen 'kirkeliv', som er mere beskrivende og karakterfuldt til at beskrive indholdet af den gule akse.

Også betegnelsen på den blå akse har været til løbende diskussion. Udgangspunktet var 'kulturarvs-værdi'. Men vi ønskede et begreb, som ikke blev læst som en snæver fysisk forståelse, men som også rummer fokus på den immaterielle kulturarv: atmosfære, kirkehistorisk betydning mv. Samtidig ønskede vi at bløde ordet værdi op, for at imødekomme kompleksiteten i at kvantificere en kirkes betydning i én konkret værdi. Alt i alt synes vi, at 'kulturhistorisk interesse' har kunnet indfange disse ønsker og levede op til det indhold, vi mener, man bør have in mente ved screening af kirkerne.

Samlet konklusion på workshopprocesserne

Tilbagemeldingen på processen fra de deltagende provstier har været, at selve workshop-arbejdet har været yderst konstruktivt og en øjenåbner, som skaber fælles grund for fremtiden. At FUV faciliterer en workshop på tværs af alle sogne i provstiet med deltagelse af den lokale bygningskyndige og Nationalmuseet har givet ny viden, ny forståelse og nye muligheder. Workshoppen åbner samtaler og diskussioner og efterlader et visuelt overblik over provstiet, som skaber fælles problemerkendelse, forståelse for hinanden og for de udfordringer, der skal løftes i fremtiden.

Det har været tydeligt, at projektmodellen ikke kan stå alene i de provstier, der har de største økonomiske og demografiske udfordringer. Her er der et stort behov for fremadrettede muligheder og løsninger, som går ud over de rammer, man arbejder indenfor i dag.

I alle provstier har det været gennemgående, at menighedsrådene gør et stort og samvittighedsfuldt arbejde, og at det er vigtigt, at de inddrages i processen omkring kirkerne. I denne sammenhæng særligt screeningerne. Det har dog ikke været muligt for Nationalmuseet og de kongelige bygningsinspektører at imødekomme dette behov i projektforsløbet, da det vil være for ressourcekrævende for dem. I alle provstier har man efterspurgt et konkret materiale, som kan støtte udviklingen af langsigtede vedligeholdelsesplaner.

Implementeringsfase - ændring af metode og proces i projektets sene faser

I implementeringsfasen blev modellen og strategierne finjusteret, og en samlet materialebeskrivelse til workshops blev lavet. Herunder også et webinar om projektmateriale og workshops.

I slutningen af fasen blev der holdt et møde på Nationalmuseet mellem repræsentanter for styregruppen, Nationalmuseets konsulenter og faglig ledelse samt kongelig bygningsinspektør, Stig Andersen. Her blev det aftalt, at modellen skulle udbydes til implementering, stiftsvis fra efteråret 2023, med en tilmeldingsfrist som tillod Nationalmuseet og de kongelige bygningsinspektører at allokere ressourcer til at udføre opgaven.

En uge efter mødet meldte Nationalmuseet dog ud, at de fortsat ikke mente, at screeningen giver et tilstrækkeligt nuanceret billede af den enkelte kirkebygning. Vurderingen af kirkernes kulturhistoriske værdi har som beskrevet været et omdrejningspunkt gennem hele projektet. Vi har løbende forsøgt at tilpasse skalaen og den øvrige proces, så vurderingen rummer de nødvendige nuancer. Men det har altså i sidste ende vist sig svært at finde en skala, som kan rumme alle nuancerne i en kirkebygning.

At vurdere en kirkebygning i sin helhed

Er det overhovedet muligt? Spørgsmålet, om - og hvordan - man kan vurdere en kirkebygningens kulturhistoriske betydning, har fyldt meget i projektprocessen.

Igennem projektet har vi afprøvet følgende fremgangsmåder:

- At værdisætte på en enkel grafisk skala
- At værdisætte på en enkel grafisk skala + prosabeskrivelse med fremhævelse af særlige elementer
- At værdisætte på en enkel grafisk skala + prosabeskrivelse med fremhævelse af særlige elementer + prioritering af aktuelle behov, som bør forbedres

Vi har, som beskrevet, også forsøgt at justere skalaen med færre eller flere trin i håb om, at dette ville imødekomme behovet for nuancering i vurderingen.

Kirkerne er sammensatte bygninger med et sammensat inventar. Bygningerne har gennemgået en lang (for nogles vedkommende mange hundrede års) transformationshistorie, hvor der er blevet bygget om og bygget til, og både bygningsdele og inventar er kommet til i forskellige tidsperioder. Derfor er det meget svært at vurdere en hel kirkebygning inkl. alle dens bygningsdele og inventar med én værdi. Se illustration.

AT VÆRDISÆTTE EN KIRKE

Afsluttende fase - udvikling af vedligeholdelsesplaner og ændret proces

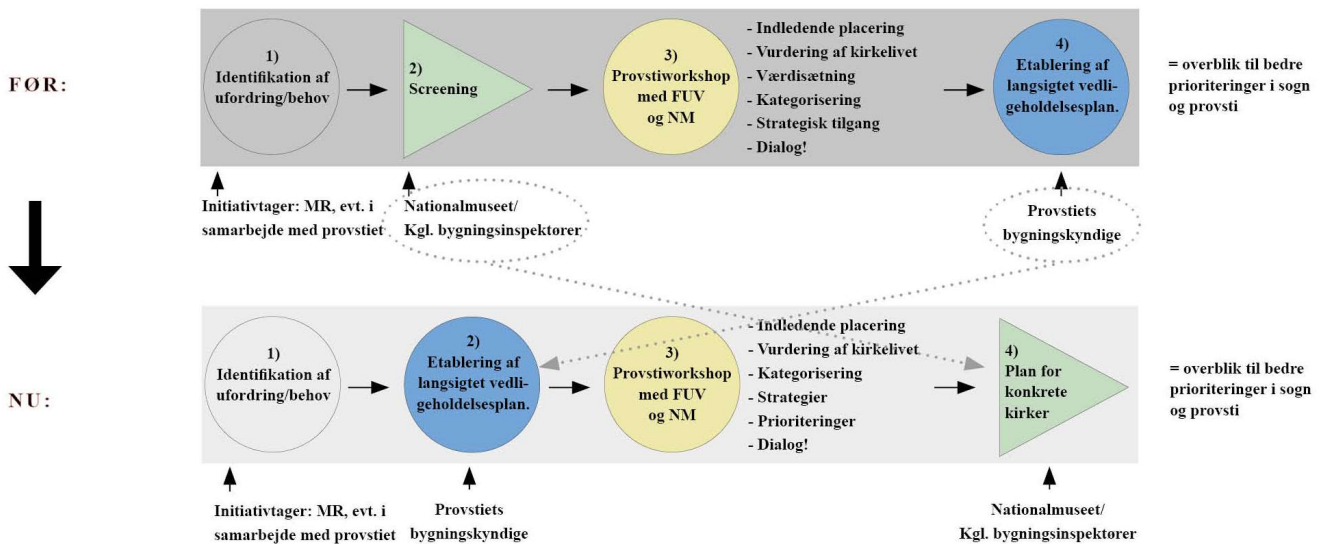
I projektets sidste fase måtte vi derfor ændre metoden, så den blå skala ikke længere repræsenterer bevaringsværdi, men i stedet repræsenterer kirkens byggeperiode. Dette er et objektivt parameter, hvilket gør den langt enklere at udfylde, og desuden forudsætter det ikke udgifter til Nationalmuseet til en screening af hver enkelt kirke. Det er dog vigtigt at understrege, at byggeperiode ikke er lig med kulturhistorisk betydning. En yngre - eller ny - kirke kan også være af stor kulturhistorisk interesse. Men der er sammenhænge mellem opførelstidspunkt og vedligeholdelsestilgang, som gør, at det alligevel er meningsfuldt, at opførelsesperioden er et parameter i kategoriseringen: det stiller forskellige krav til håndværk, materialer og viden, om man arbejder med en bygning fra 1000-tallet eller en bygning fra 2000-tallet. Dertil kommer, at en tusind år gammel bygning i sagens natur også rummer en meget bred historie, og at denne historie har givet sig udtryk i tilbygninger, kalkmalerier, inventar og gravminder fra forskellige perioder. Endelig er bygningens opførelstidspunkt også afgørende for formelle forhold vedrørende ansøgningsprocesser, samt hvis bygningen på sigt påtænkes taget ud af brug.

Ifølge den danske bygningsfredningslovgivning er enhver ikke-kirkelig bygning eller bygningsdel fra før 1536 automatisk fredet. Hvis en kirke ældre end 1536 derfor tages ud af brug, vil bygningen være fredet. Derfor er opførelsesperioden en relevant faktor at inddrage, når man søger at skabe overblik over mulighederne for tilgangen til en kirkebygningens vedligeholdelse og fremtid.

I denne fase har vi også udviklet den matrice for etablering af langsigtede vedligeholdelsesplaner, som er blevet efterspurgt af både konsulenter, menighedsråd, provster og lokale bygningskyndige i løbet af processen. Vedligeholdelsesplanerne er mere praksisnære, lavpraktiske arbejdsdokumenter end screeningerne. Der er dog mulighed for at støtte sig til værket 'Danmarks kirker' og til eksisterende konsulentrapporter, og på baggrund heraf markere, hvis dele af bygningen eller inventar er af særlig høj værdi. Det vil for nogle kirker gælde meget store dele af både bygning og inventar. Mens det for andre kirker kun vil gælde enkeltdele. Dette giver muligheden for en langt mere nuanceret tilgang til kirkerne som helheder sammensat af historiske enkeltdele.

Den sene erkendelse af, at modellens x-akse måtte ændres fra kulturhistorisk interesse til opførelsesår, medfører ændringer i den proces, vi arbejdede med i projektets afprøvningsfase. De fem workshops er blevet gennemført på baggrund af Nationalmuseets og de kongelige bygningsinspektørers screeninger. I den proces var der lagt op til, at man på baggrund af screeningerne og workshoppen efterfølgende kunne etablere langsigtede vedligeholdelsesplaner.

Med ændringerne bliver Nationalmuseets og de kongelige bygningsinspektørers rolle flyttet til efter workshoppen, idet vurderingerne varetages af de bygningskyndige. Dette svarer til konsulenternes sædvanlige rolle og sikrer en langt bedre brug af deres tid og kompetencer, end hvis de skulle lave screeninger af samtlige kirker. Forskellen mellem de to processer er illustreret nedenfor:

Såfremt det viser sig, at der er kirker i provstiet, som de lokale menighedsråd ikke længere ser det muligt at varetage vedligholdet af, kontaktes stiftsøvrigheden, som inddrager de relevante konsulenter for rådgivning til at udføre en minimumsvedligeholdelsesplan for den konkrete kirke.

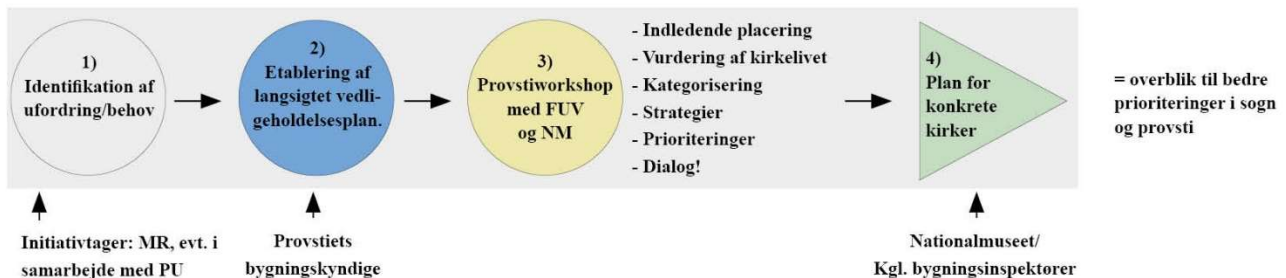
En fordel ved den endelige procesmodel er også, at gennemgangen af kirkerne ligger lokalt, så den indgående viden, man får skabt om den enkelte kirke, forbliver lokalt forankret som et grundlag for det videre arbejde.

Endelig projektmodel

Intentionen med projektmodellen er, at initiativet til at arbejde med den, skal drives af et lokalt ønske og behov. Det skal være menighedsrådene selv, der ønsker at arbejde med deres kirkebygninger og vedligeholdet af dem på nye måder. Initiativet kan evt. tages i samarbejde med det lokale provstiudvalg. Metoden er altså ikke tænkt som en obligatorisk arbejdsform for sogne og provstier, men som en mulighed, man kan tage imod, hvis man ønsker det.

Procesmodel

I procesmodellen nedenfor er processen med at arbejde med metoden og materialet skitseret. Den her skitserede proces er en samlet proces, hvor man sikrer tværgående dialog og faglighed i arbejdet. Fra projektet anbefaler vi, at man tager alle skridt i processen med. Det er dog også muligt at arbejde på egen hånd med hele eller dele af materialet. Man kan for eksempel lave en tværgående workshop for at fremme den gensidige dialog og forståelse i provstiet uden at lave vedligeholdelsesplaner. Eller man kan etablere vedligeholdelsesplaner uden at lave workshops.

Procesmodel for forløb med Differentieret vedligeholdelse og brug af kirkebygninger

- 1) Første skridt i at arbejde med processen er derfor menighedsrådets eller provstiudvalgets identifikation af behovet for at arbejde med prioriteringen af bygningsvedligeholdet på andre måder end den nuværende.
- 2) Næste skridt i processen er at få udarbejdet grundlaget for langsigtede vedligeholdelsesplaner for sognet/pastoratet eller provstiets kirker. Her er angivet, at det er provstiets bygningskyndige, der udarbejder vedligeholdelsesplanen. Det kan også være en anden bygningskyndig person, men der vil være en stor fordel i, at det er samme person, der udarbejder planen for alle provstiets kirker i forhold til den fremadrettede prioritering, da vedkommende så har en indsigt i de konkrete forhold. Den bygningskyndige laver den konkrete bygningsgennemgang i samarbejde med provsten og det enkelte menighedsråd.
- 3) Når grundlaget for vedligeholdelsesplanerne er etableret, afholdes der en workshop. Efter workshoppen har man et overblik over provstiets kirker og har fået skabt et fælles udgangspunkt for det fremadrettede arbejde. Her vil det også vise sig, om der er kirker i provstiet, som ikke længere bruges, eller hvor man ikke har et menighedsråd, som kan varetage bygningsvedligeholdet.
- 4) De kirker, som menighedsrådet ikke ser det muligt at holde i brug eller varetage vedligeholdelsen af (kategori C), skal der efterfølgende udarbejdes en konkret plan for. Der skal derfor tages kontakt til stiftsøvrigheden, som vil inddrage de relevante konsulenter, nemlig Nationalmuseet og den kongelige bygningsinspektør, hvis kirken er over 100 år gammel, og den kongelige bygningsinspektør alene, hvis kirken er under 100 år gammel. I samarbejde med

en af disse rådgivere udarbejdes der en konkret plan for en absolut minimumsbevaring af disse kirker. Hvor menighedsrådet ikke selv ønsker at varetage de opgaver, som dette minimumsvedligehold fremadrettet fordrer, kan menighedsrådet beslutte, at varetagelsen af kirkerne fremover sker i samarbejde med provstiet.¹

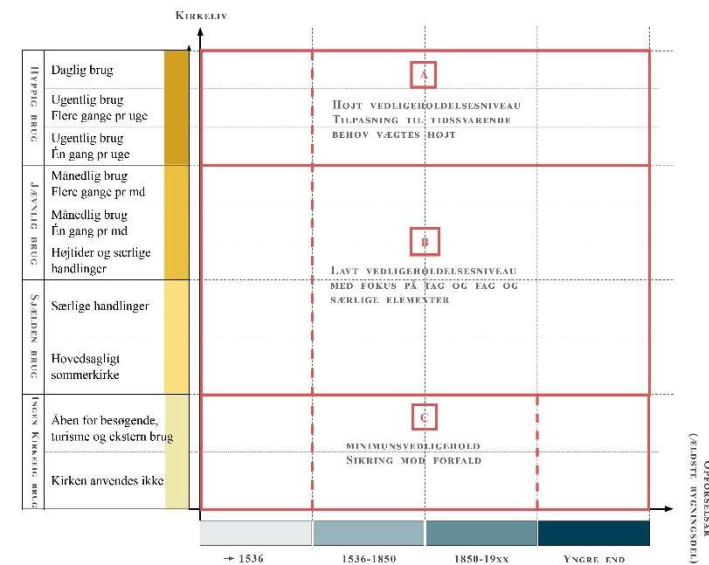
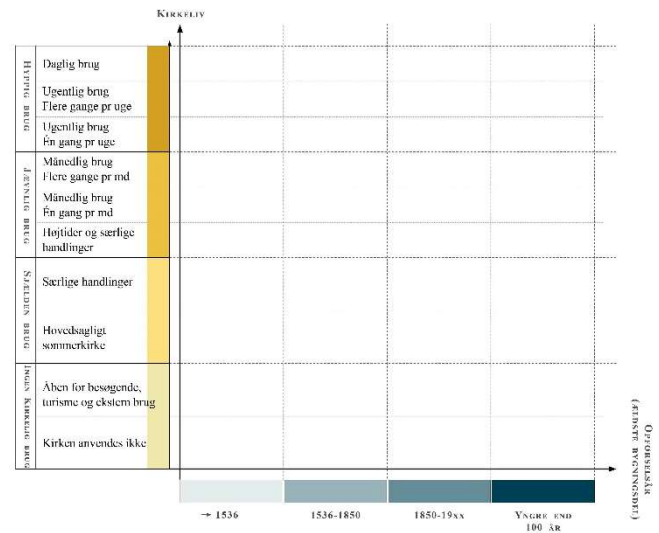
Modellen

Selve modellen til kategorisering af kirker er et koordinatsystem bestående af to akser. På den gule akse vurderes den enkelte kirke på en skala fra ingen kirkelig brug til hyppig brug.

På den blå akse placeres kirkerne efter alder. Altså efter, hvornår den ældste del af kirkebygningen er dateret.

Strategier

Når kirkerne er placeret i koordinatsystemet, vil man se, hvilken strategisk tilgang man fremadrettet vil kunne anlægge på kirkens vedligeholdelse. Der er tre forskellige, overordnede strategiske tilgange. De er primært styret af kirkens brugsfrekvens. Men bygningens opførelsesperiode har også indvirkning på tilgangen og de fremadrettede muligheder.

- A** HØJT VEDLIGEHOLDSESLEVELAU
TILPASNING TIL TIDSSVARENDE BEHOV
VÆGTES HØJT
- Højt vedligeholdelsesniveau
 - Det vægtes højt at kirken kan tilpasses til tidssvarende behov. F.eks. imødekomme funktionelle behov, komfort m.v. Dette skal dog ske under hensyntagen til kirkens eventuelle kulturhistoriske værdier
 - Det kan prioriteres at udføre vedligeholdelse af visuel karakter af hensyn til den hyppige brug af kirken
- Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.
- B** LAVT VEDLIGEHOLDSESLEVELAU
MED FOKUS PÅ TAG OG FAG
- Lavt vedligeholdelsesniveau
 - Fokus på, at tag og fag holdes tæt
- Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.
- C** MINIMUMSVEDLIGEHOLD
SIKRING MOD FORFALD
- Stiftsøvrigheden konsulteres for udarbejdelse af en plan for absolut minimumsvedligehold. Afhængigt af kirkens værdi inddrages stiftsøvrigheden, Nationalmuseet og/eller den kongelige bygningsinspektør.
 - Minimumsvedligehold
 - Afhænding kan overvejes på sigt
 - Monumentbevaring
 - Alternativ brug med ingen eller reversible indgreb
 - Accept af forfald (skal via stiftsøvrigheden afklares med Nationalmuseet/kgl. bygningsinspektør)
- Kirkebygninger opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på bevaring af historisk vigtige elementer
- Hvis kirken tages ud af brug, bliver den automatisk fredet
- Kirkebygninger som er under 100 år gamle:
- Nationalmuseet inddrages kun i særlige tilfælde.

Model og strategier - se bilag 4 for større version

¹ Med vedtagelsen af L18 d. 13/4 -2023 er der givet mulighed for, at et sogn kan lade provstiet stå for bygningsvedligeholdelsen. Det er dog ikke noget, der har været anvendt i de forsøgsprovstier, som har indgået i projektet, og således har det ikke været noget, projektet har forholdt sig særskilt til.

»§ 42 b. Et eller flere menighedsråd og provstiudvalget i samme provsti kan indgå aftale om samarbejde om løsning af opgaver vedrørende følgende: punkt 3) Bygningsvedligeholdelse og drift, herunder af præsteboliger.

Langsigtede vedligeholdelsesplaner

Interessen og behovet for et lavpraktisk redskab som dette er i projektet blevet italesat af såvel Nationalmuseet som deltagende provster, menighedsråd og bygningskyndige. Tiltaget er også blevet bakket op af de kongelige bygningsinspektører, som har bidraget til projektet.

Der er enkelte sogne og provstier, hvor man allerede arbejder med vedligeholdelsesplaner. Der anvender man forskellige skemaer, som er udviklet lokalt. Der er stor forskel på det indholdsmæssige og tekniske niveau af disse skemaer. Nogle er meget overordnede og lette at gå til, men indeholder ikke så meget information. Andre er meget detaljerede og baseret på tekniske systemer, som ikke er umiddelbart tilgængelige i folkekirken. På baggrund af et indblik i de skemaer, som allerede bruges, er der udarbejdet et skema, som forsøger at ramme det rette niveau af information til både at være let anvendeligt lokalt, og til samtidig at have en funktionalitet, som gør det til et værdifuldt redskab for menighedsråd og provster. Skemaet vil naturligvis kræve en tidsinvestering at få etableret, men håbet er, at det derefter vil opleves som en støtte, som vil medvirke til overblik og bedre prioritering.

Skemaets indhold

Skemaet skal give et overblik over kirkernes status her og nu og vedligeholdelsesarbejder over en 15-20 års periode. Gennem projektet er det blevet klart, at der ofte ikke er overblik over eksisterende synsrapporter og lign. fra Nationalmuseet og øvrige konsulenter, hverken på sogne- eller provstiniveau. Skemaet indledes derfor med et stamkort for den enkelte kirke, som blandt andet indeholder en oversigt over foreliggende rapporter. Det vil give overblik og afværge, at man bestiller rapporter, som allerede er udført, eller overser vigtig information.

Derudover indeholder planen et skema til etablering af en differentieret kalkningsfrekvens, som kan støtte menighedsrådene i at finde den rette frekvens for kalkning og dermed nedbringe risikoen for overvedligehold og unødvendige udgifter på dette punkt.

Langsigtet vedligeholdelsesplan

STAMKORT

Provsti:
Menighedsråd:
Bygning:
Strategisk tilgang (baseret på alder og **risikofaktorer**):

Foreliggende rapporter fra Nationalmuseet et. andre konsulenter:

Dato	Konsulent	Emne	Arbjefærd handling	Udført dato

1

Langsigtet vedligeholdelsesplan

Dato for etablering af vedligeholdelsesplan: __/__/____
Dato for opdatering af vedligeholdelsesplan (én gang for kirken indest + x provstier):

__/__/____	__/__/____	__/__/____	__/__/____	__/__/____
Detagere	Detagere	Detagere	Detagere	Detagere

VEJLEDNING TIL VEDLIGEHOLDELSESPLAN

Udfyldning: Skemaet udfyldes af provst/provstsketelet med bistand fra provstlets bygningsskyndige ved det fastlagte provstniveau. De mellemliggende sk. udfyldes skemaet af kirkens/bygningsinspektøren ved menighedsrådets årlige gennemgang af bygningen. For hver kategori benyttes alle nævnte dele.

Nærværende udtryk:
 skænt = til udværgt besigtigelse af eksempelvis tagværk, lærer og spir.
 Løsningsfor = til besigtigelse af dele, som henligger i mørke = eksempelvis spejlfædder, rem og øvrige lagdele, skaller, huller m.m.
 Spjældt værktøj = fx sjj, tynd skruestreker et. lign. = til undersøgelse af hårdhed af træværk m.m.

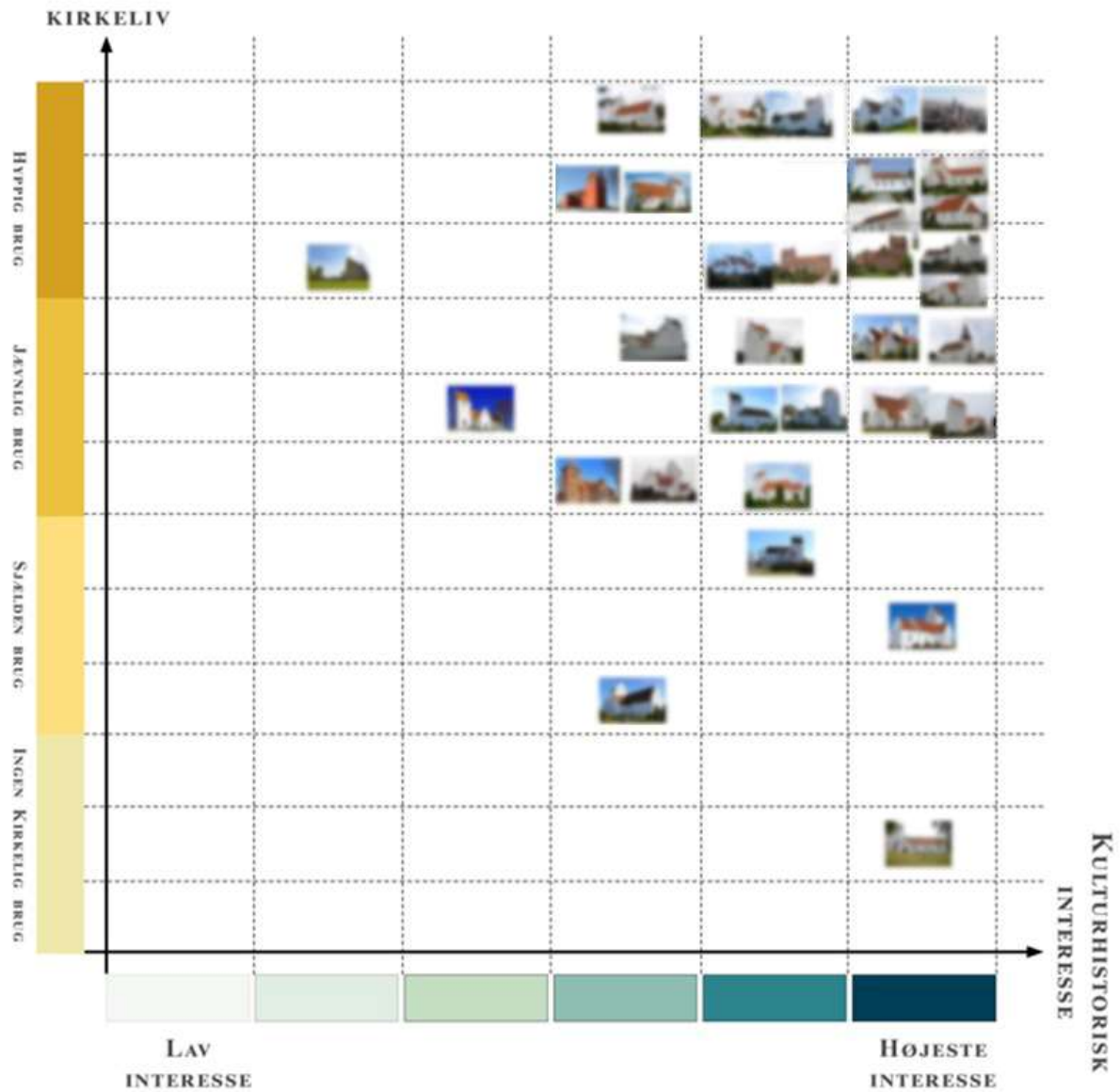
Anvendelse:
 Det kan af skemaet laves tværgående sammenligninger dels for den enkelte kirke, og dels for kirkerne på tværs af provstet.

Eksempler på sammenligninger:
 - Udfylder over 1000 m² for
 - Oppever som skal opes indenfor xx år
 - Oppever indenfor bestemte Jagsgrupper eller Adm.år
 - Oppever med risiko for forfald

2

Stamkort for kirken/Kort guide til gennemgang af kirkebygningen

sogne.

Princip-eksempel på modellen udfyldt med kirker fra ét provsti. Her ser man, hvordan størstedelen af kirkerne er samlet i øverste højre hjørne. Det er her, kirker med stor værdi og med hyppig eller jævnlig brug placeres.

Ved fremadrettet brug af modellen vil det ikke være kulturhistorisk interesse, men opførselsperiode, der fremgår af den blå akse. Eksemplet her tjener det formål at vise, hvorledes modellen kan give provstiet et samlet grafisk overblik over kirkerne.

Indsigter

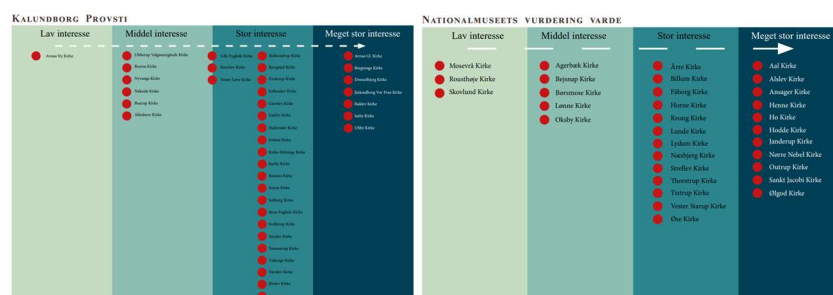
Kulturskattene ligger tæt i de tyndtbefolkede områder

Det skisma projektet har afdækket er, at man de steder hvor man har færrest økonomiske og menneskelige ressourcer til rådighed, oftest også har den største tæthed af kulturhistorisk betydningsfulde middelalderkirker. Dette har screeningerne i de fem provstier vist (se skemaer herunder).

Nedenfor ses Nationalmuseets og de kongelige bygningsinspektørers vurdering af de provstier, der har medvirket i projektet. Provstierne er kendetegnet ved forskellige demografiske situationer. Lolland Østre, Morsø og Salling provstier er hårdt ramt af urbaniseringens konsekvenser. Disse tre provstier har hhv. 700, 500 og 450 folkekirkemedlemmer i gennemsnit pr. kirke i provstiet. Kalundborg og Varde provstier, som ikke er ramt af affolkning i samme grad, har hhv. 1050 og 1300 medlemmer pr. kirke i provstiet i gennemsnit. Altså omkring dobbelt så mange. Det vil sige dobbelt så mange til at bære omkostningerne og dobbelt så mange at rekruttere imellem, når der skal sættes menighedsråd.

De tre ovenfor viste vurderinger er fra kirker i Lolland Østre (ca. 700 mdl. pr. kirke), Morsø (ca. 500 mdl. pr. kirke) og Salling (ca. 450 mdl. pr. kirke) provstier.

De to ovenfor viste vurderinger er fra Kalundborg (ca. 1050 mdl. pr. kirke) og Varde (ca. 1300 mdl. pr. kirke) provstier

Det betyder, at man de steder hvor man har størst behov for at kunne differentiere, fordi ressourcerne ikke slår til, har dårligst mulighed for at gøre det. For alle de kirker, man har ansvar for, er kulturhistorisk meget betydningsfulde – langt de fleste middelalderkirker.

Når det angår middelalderkirkebygninger, kan man dårligt gå på kompromis med vedligeholdelsen. Det er nødvendigt at investere i at reparere disse bygninger med de rette materialer og metoder, hvis de skal forblive sunde i fremtiden. Derfor kan projektets metoder - omend det kan bidrage til overblik og prioritering - ikke stå alene som løsning på de udfordringer, der opleves i sogne og provstier.

Den ressourceknaphed, man oplever i udkantsområderne, bunder bl.a. i demografiske forskydninger. Disse forskydninger vil efter al sandsynlighed fortsætte i de næste årtier og øge de udfordringer, der

allerede er. Ligeledes ses der en tendens til, at der også i nogle bykvarterer sker demografiske forskydninger mellem sogne, som i fremtiden kan fordrø en grad af differentiering.

Hvis man på nuværende tidspunkt fortsætter uden at forholde sig til disse spørgsmål, risikerer man dels, at vigtig kulturarv forfalder til et niveau, hvor den ikke vil kunne reddes, dels er der en risiko for, at man vil få endnu sværere ved at rekruttere kandidater til det vigtige menighedsrådsarbejde fremover. Mange menighedsrådsmedlemmer går ind i arbejdet for at skabe kirkeliv, men hvis de føler sig overbebyrdede af bygningsspørgsmål, oplever de ikke at kunne løse den opgave, de gik ind til.

Det er dog i denne sammenhæng vigtigt at pointere, at bygningsvedligeholdelsen for andre menighedsrådsmedlemmer opleves som vigtig og spændende, og at det for nogle er en opgave, de er meget engagerede i. Man bør derfor ikke tænke, at løsningen nødvendigvis er at lette menighedsrådene for bygningsopgaverne. Men at det - hvis det lokale menighedsråd ønsker det - kan være en del af løsningen.²

Overvedligehold

Et af de potentialer til nedbringelse af omkostninger, som projektet har identificeret, er begrænsning af overvedligehold. På Nationalmuseet fortæller de, at de ofte ser overvedligeholdelse af kirker. Dette kan for eksempel være ind- eller udvendige kalkninger, der udføres hyppigere, end det behøves. Eller maling af snedkerværk, som er unødvendigt. Overordnet set kan man sige, at overvedligehold er vedligehold af æstetisk karakter, som ikke har betydning for kirkens konstruktioner eller reelle vedligeholdelsesstand. Men når det gælder kalkmalerier og inventar, kan overvedligehold slide lige så meget som undervedligehold. Kirker er ret hårdføre, og i mange egne kan kirkerne sagtens stå i flere år uden at skulle kalkes udvendigt. En vis afvaskning af kalk kan tåles. Men omfanget er afhængigt af, hvilket materiale kirken er bygget i. Hvad angår snedkerværk, kan hyppig maling i sidste ende sløre udskæringer og anden detaljering. Det er derfor en god ide ikke at male oftere end nødvendigt.

At nedbringe overvedligehold kan dog samtidig være en følsom sag. For menighedsrådene er det ofte en æressag, at kirkerne fremstår smukke og velvedligeholdte. Og det man umiddelbart ser og vurderer dette ud fra kan netop være, om kirken står smukt hvidkalket, og om for eksempel bænkeværk fremstår uden skrammer. Så at nedbringe overvedligehold kræver også en omstilling af de forventninger og den forståelse, der er af, hvad en velholdt kirke er. Selvom ingen ser hullet i taget, er det vigtigere, at dette lappes, så der ikke trænger vand ind, end det er at kalke kirken hvert år til pinse (som det nogle steder er praksis).

Matricen for det langsigtede vedligehold indeholder derfor et skema til etablering af en kalkningsfrekvens for hver kirke. Her kan man prøve sig frem med, hvor mange år kirken kan holde til at stå mellem hver kalkning. Skemaet er delt op i bygningsdele og orientering (verdenshjørner). Det kan

² Med vedtagelsen af L18 d. 13/4 2023 er der givet mulighed for, at et sogn kan lade provstiet stå for bygningsvedligeholdelsen. Det er dog ikke noget, der har været anvendt i de forsøgsprovstier, som har indgået i projektet, og således har det ikke været noget, projektet har forholdt sig særskilt til.

»§ 42 b. Et eller flere menighedsråd og provstiudvalget i samme provsti kan indgå aftale om samarbejde om løsning af opgaver vedrørende følgende: punkt 3) Bygningsvedligeholdelse og drift, herunder af præsteboliger.

nemlig være nødvendigt at kalke nogle sider oftere end andre. En kirke ved vestkysten skal måske kalkes årligt på vestvendt side, men kan nøjes med sjældnere kalkning på de øvrige sider.

Da forholdene varierer meget fra egn til egn og materiale til materiale, er det desværre ikke muligt at anbefale faste frekvenser for kalkningen. Her må man prøve sig frem lokalt med skemaet som støtte.

Kommunikation og formidling

Et opmærksomhedspunkt i projektperioden har været kommunikation og formidling.

Internt i provstierne

At få skabt en samtale lokalt er noget af det vigtigste, projektet kan bidrage med. Gennem workshopprocesserne er der skabt fælles problemerkendelse og et visuelt overblik, og ikke mindst har man fået et fælles sprog for at tale om prioriteringerne.

Mellem kirke og konsulenter

Også kommunikationen mellem menighedsråd og konsulenter har været et gennemgående tema. I flere sogne er der en oplevelse af, at det kan være svært at få konsulenterne i tale. Den skriftlige kommunikation opleves som tung og træg, og rådgivningen kan opleves mere som et dekret end som egentlig rådgivning.

Vores erfaring er, at afholdelse af konsulentrunder er en stor succes i de provstier, hvor det bruges. De steder hvor man ikke allerede benytter denne mulighed, kan man med fordel gøre dette fremover. Der er alle steder en oplevelse af, at konsulentrunderne er konstruktive, og at problemer og spørgsmål hurtigt og gnidningsfrit løses og besvares, når man står ansigt til ansigt. Det kan også anbefales at inddrage konsulenterne tidligt i projektprocessen, så man fra starten sikrer sig, at man arbejder i den rigtige retning med et givent projekt.

Bedre information om typiske problemstillinger

I løbet af projektet er der kommet ny hjemmeside for Nationalmuseets kirkekonsulenter. Den er mere informativ end den tidligere hjemmeside, og her kan provstier og menighedsråd blandt andet søge information om typiske problemstillinger i ældre kirkebygninger.

Inddragelse af menighedsrådene

Kommunikation med og inddragelse af menighedsrådene er alfa og omega i processen. Ved workshops i alle provstier er det blevet nævnt, at menighedsrådene har savnet inddragelse ved screeningsbesøgene i kirkerne. Vi har forsøgt at få det indarbejdet, men det er ikke lykkedes. Det har været for tidskrævende for Nationalmuseet og de kongelige bygningsinspektører at koordinere besøgene, ligesom de også har vurderet, at selve besøgene ville kræve meget længere tid, hvis (repræsentanter fra) menighedsrådet skulle deltage.

Med den ændring vi har lavet i processen sent i projektet, vil de lokale menighedsråd i langt højere grad være inddraget. Det er vigtigt, da de folkevalgte i menighedsrådene har en stor viden om og omsorg for deres kirkebygninger. De gør et uvurderligt arbejde, og ikke at blive inddraget i processen opleves som en forbigåelse, som risikerer at blive en kilde til øget frustration over for rådgi-verne.

Temaer til fremtidig overvejelse

Herunder oplystes nogle af de forhold, vi gennem projektet er blevet opmærksomme på bør tages i betragtning eller undersøges nærmere for at imødekomme den udfordring, sogne og provstier oplever og vil opleve fremadrettet.

Ressourcer

Der mangler økonomiske såvel som menneskelige ressourcer i tyndt befolkede områder, og de få ressourcer der er bindes i uforholdsmæssig høj grad op på drift, vedligehold og håndtering af bygninger. Det går ud over ressourcerne til udvikling af kirkelivet.

Denne problemstilling vil på sigt også kunne ses i de bysogne, som oplever demografiske forskydninger.

Provstiernes særlige bygningskyndige konsulent

Det er gennem projektet blevet tydeligt, at der ligger en mulig ressource i provstiernes bygningskyndige konsulent og brugen af denne. Den bygningskyndige konsulent indkaldes på timebasis til de (3-)4 årlige provstesyn og ved særligt behov. Den bygningskyndige er den fagperson, som har det samlede overblik over provstiets bygninger. Men dette udnyttes ikke i spørgsmål om prioritering af opgaverne. Desuden er der ikke nogen krav til den bygningskyndiges kvalifikationer, hvorfor der kan være stor forskel på de bygningskyndiges kompetencer.

I dag er følgende gældende:

- Den bygningskyndige har ikke nødvendigvis indsigt i den kirkelige sagsgang
- Den bygningskyndige er i sagens natur en kender af bygninger, men har ikke nødvendigvis indsigt i kalkmalerier, inventar og gravminder
- Den bygningskyndige har ikke nødvendigvis indsigt i eksisterende rapporter om kirkerne og inventaret
- Den bygningskyndige har ikke nødvendigvis særlig indsigt i middelalderbyggeri og de særlige forhold omkring dette.

Man kunne arbejde med en bedre udnyttelse af, at man har en fagperson med overblik over provstiets kirker. Eksempelvis ved at:

- tilbyde et grundkursus for bygningskyndige, som indeholder faglig indføring til problemstillinger vedr. middelalderbyggeri og indføring i den kirkelige sagsgang
- bruge den bygningskyndige i større omfang, for eksempel ved etablering af langsigtede vedligeholdelsesplaner

Demografi

Affolkningen af landdistrikterne skaber en ubalance mellem menighedens behov og kirkebygningernes placering. Ligeledes opleves der i byerne demografiske forskydninger mellem sogne, som i fremtiden kan forandre grad af differentiering.

En indgående kortlægning af problemets omfang vil være gavnlig. En sådan kortlægning bør ikke alene være kvantitativ. Dette så man i 2013, da daværende kirkeminister Manu Sareen foreslog en lukning af kirkerne i landets 200 mindste sogne. Det forholder sig blot ikke nødvendigvis sådan, at de mindste sogne er de sogne, hvor menighedsrådene ikke føler det muligt at opretholde kirkelivet eller varetage vedligeholdelsen. Der bør derfor indgå andre faktorer end kvantitative i en sådan kortlægning. Kortlægningen skal tage udgangspunkt i, hvor menighedsrådene selv finder det umuligt at varetage opgaven.

Strukturelle forhold

Bl.a. vedr.

- organisering og faglig kompetence vedrørende bygningsforhold
- muligheder for at inddrage øvrige aktive aktører og netværk i vedligeholdelse og anvendelse af kirkebygninger
- national skævhed i placeringen af kulturarvsrige kirker vs. befolkningsgrundlag

Juridiske forhold

Bl.a. vedr.

- anvendelse
- tilpasning af bygningsmassen
- fredningsforhold v. kirker som tages ud af brug
- kompetenceforholdet for lukning af en kirke

Bevaringstilgang

En undersøgelse af udviklingen i vores syn på kirkerne som kulturarv og vores bevaringstilgang vil kunne danne en oplysende basis for de diskussioner og beslutninger, som fremadrettet vil skulle tages.

I middelalderen havde man en usentimental, ressourceorienteret tilgang til kirkebygningerne, som rask væk blev ændret, når de fandtes utidssvarende, og revet ned, når demografiske forandringer gjorde dem overflødige. Så flyttede man blot byggematerialerne med og genbrugte dem i nye kirker.

Gennem mere end et århundrede har vi qua den historiske bevidsthed haft en langt mere bevarende tilgang til kirkerne. I en periode betød dette, at en del kirker ligefrem tilbageførtes til deres oprindelige form. I nutiden anlægger vi bredt set et narrativt bevaringssyn, hvor vi finder det vigtigt at bevare de forskellige tidsperioder. Men dog tøver med at tilføje vores egen. Hvor man langt op i tiden har betragtet kirkebygninger som brugsbygninger, som skal opfylde et formål, betragter vi i dag kirkebygningerne som værende til låns.

Der lader nu til at være et opgør med den konserverende tilgang, som har præget vores tilgang de seneste årtier. Menighedsråd ytrer pludselig ønske om at kunne lade kirker forfalde eller at nedtage kirker og genanvende materialerne. Er dette et udtryk for en spirende ny tilgang til bygningerne eller blot et udtryk for desperation?

Løsninger i andre lande, eksempelvis:

- Norge, statslig fond
- Sverige, lokal kirkebevaringsskat/differentieret vedligeholdelse /bygningskompetencer i kirkeligt regi
- England, fondsløsninger/salg
- Holland, håndbog i kirkelukning samt lukningsritual v. salg til anden brug

Bilag 1: Ansøgning om projektførlængelse

Til Kirkeministeriet

Den 2. oktober 2023

Ansøgning om tillægsbevilling til forlængelse af projektet "Differentieret vedligeholdelse af kirkebygninger" mhp. udvikling af uddannelse af provstiernes bygningsagkyndige mv.

Baggrund

Projektet "Differentieret Vedligeholdelse af Kirkebygningerne" (herefter DVK), der er planlagt til at skulle afsluttes med udgangen af oktober 2023, blev etableret, da flere menighedsråd i tyndtbefolkede områder har et stigende problem med at finde meneskelige såvel som økonomiske ressourcer til at vedligeholde deres kirkebygninger. Projektet har afdækket, at folkekirkens fantastiske skat af middelalderkirker med historisk inventar, er mest ublandet repræsenteret i de tyndest befolkede områder med færrest ressourcer til vedligeholdelse. I disse områder er kirkerne kulturhistorisk set relativt ens og er stort set alle at betragte som værende af høj kulturhistorisk værdi.

Projektet DVK's planlagte afslutning ses derfor med en revideret model, hvor en prioritering primært sker på baggrund af brugen af kirken. Fordi modellen løbende igennem projektperioden er blevet tilpasset på baggrund af de indhentede erfaringer, er der et behov for at bistå med udrulning af modellen, hvilket ikke var indregnet i den oprindelige projektbevilling.

Udfordringerne til vedligehold af kirkerne er mange, og der findes flere løsninger. En af de løsninger, som Nationalmusset, der har medvirket i DVK, har peget på, er behovet for en opkvalificering af provstiernes særlige bygningsagkyndige. De særlige bygningsagkyndige sidder i en position, hvor de som eneste fagperson har overblik over alle kirker i de enkelte provstier. Der er dog et stort spænd i de bygningskyndiges faglighed og erfaring. Selv en dygtig og erfaren håndværker eller arkitekt har ikke nødvendigvis indsigt i de særlige forhold, som gør sig gældende i varetagelsen af middelalderbygninger. Derudover har de særligt bygningsagkyndige ikke (nødvendigvis) indsigt i hverken den internt kirkelige sagsgang eller Nationalmuseets arbejdsgange. Parallelt med opkvalificering af de bygningsagkyndige vil det være formålstjenligt også at opkvalificere provsterne, hvilket vil kunne implementeres som et modul i provsteuddannelsen.

At uddanne provstiernes bygningsagkyndige og udvikle anvendelsen af dem vurderes at kunne bidrage til en mere rationel og kvalificeret vedligeholdelse af kirkerne. Derudover vil det kunne understøtte den fremadrettede differentiering af vedligeholdet, og sikre at vigtige opgaver opdages og adresseres rettidigt. Ved at uddanne de bygningsagkyndige i udfærdigelse af vedligeholdelsesplaner vil man yderligere give menighedsråd og provster mulighed for en mere kvalificeret prioritering af midlerne nu og over en længere tidsperiode (op til 15-20 år).

At de bygningssagkyndige i dag alene anvendes på konsulentbasis betyder ydermere, at de ikke har indsigt i det eksisterende materiale om de enkelte kirker. Eksempelvis er bygningssagkyndige ikke nødvendigvis vidende om hvilke besigtigelsesrapporter el. lign. materiale, der allerede foreligger fra Nationalmuseet og øvrige konsulenter. En udvikling af den rolle den bygningssagkyndige har, hvor den bygningssagkyndige får adgang til og forpligtelse til at orientere sig i det eksisterende materiale vil ydermere kvalificere og rationalisere arbejdet med kirkerne fremover.

Projektet DVK har imidlertid også i projektperioden afdækket, at en klar og transparent prioritering af ressourcerne ikke alene kan imødekomme de eksisterende og fremtidige udfordringer med at vedligeholde kirkebygningerne i affolkede landsogne. Der er derfor et behov for efter afslutningen af DVK at gennemføre et større nationalt projekt, hvor der arbejdes videre med de udfordringer og muligheder, DVK har afdækket. Som afslutning på nærværende DVK projekt formuleres de områder, der kræver en yderligere ekklesiologisk, juridisk, økonomisk og politisk undersøgelse med henblik på at finde mulige løsninger for kirkebygninger, der udgør national kulturav. Dette kan indeholde indhentning og præsentation af andre landes håndtering af lignende udfordringer. For eksempel Sverige, Norge, Storbritannien og Beneluxlandene.

Projektets mål

- At udarbejde materiale til uddannelse af lokale bygningssagkyndige.
- At udvikle grunduddannelse for provstiers bygningssagkyndige.
- At undersøge potentialerne i brugen af bygningssagkyndige, som i dag er tilknyttet som udpegede konsulenter, og tilkaldes på timebasis ved behov (minimum ved det 4.årige provstesyn).
- Bistå med udrulning af projekt differentieret vedligeholdelse i provstierne.
- Undersøge best practice fra andre lande, hvor sogne i affolkede områder står med tilsvarende udfordringer med manglende økonomiske og menneskelige ressourcer.
- Afsøge muligheden for etablering af et nationalt, tværfagligt samtaleforum om kirkebygningerne som brugsbygninger og kulturarv
- Undersøge udviklingen i vores bevaringstilgang til kirkebygninger
- Undersøge kirkebygningernes samfundsmæssige betydning, blandt andet ud fra begrebet 'belonging'

Indhold af uddannelsen

Uddannelsen, hvis varighed tænkes at være 3-5 dage, kan eksempelvis indeholde følgende elementer:

- Indføring til særlige temaer vedr. kirker/middelalderkirker (Nationalmuseet)
- Indføring til sagsgang (Nationalmuseet)
- Teknisk del (v. rådgiver fx OBH eller Teknologisk Institut)
- Materiale og håndværk (fx Raadvadcentret, DanSm Center for bygningsbevaring)
- Indføring til det kirkelige system (evt. Stifternes byggegruppe)
- Indføring til udførelse af langsigtet vedligeholdelsesplan

Organisering og økonomi

DVK's styregruppe suppleres med kompetancer fra de kongelige bygningsinspektører.

Projektlederen forankres fysisk hos FUV.

Til ovenstående søges en tillægsbevilling på 884.800 kr. til henholdsvis løn til forlængelse af projektlederens ansættelse i 14 måneder, til 40 procent overhead til FUV samt til de driftsomkostninger, der er forbundet med projektet.

Budget	kr.
Løn til projektleder, 30 t./uge i 14. mdr.	572.000
Overhead til FUV 40%	228.800
Drift:	
Mødeafholdelse	5.000
Kørsel	10.000
Print af kursusmateriale	10.000
Konsulentonorar - køb af ydelser	35.000
Formidling af kurser og efteruddannelse	10.000
Køb af licens af it-programmer (Adobe-pakken)	14.000
I alt	884.800

Tidsmæssig ramme

Forlængelsen iværksættes fra den 1. november 2023 og 14 måneder frem til den 31. oktober 2024.

Bag ansøgningen står

Biskop Marianne Gaarden, Lolland Falster Stift

Biskop Elof Westergaard, Ribe Stift

Biskop Thomas Reinholdt, Aalborg Stift

Biskop Henrik Stubkjær, Viborg Stift

Biskop Ulla Thorbjørn, Roskilde Stift

Bilag 2: Referat af møde på Nationalmuseet den 9. december 2019

Referat af møde om en differentieret model for vedligeholdelse af folkekirkens kirkebygninger, afholdt på Nationalmuseet 9. december 2019 kl. 15-17.

10. december 2019

Deltagere:

Marianne Gaarden, biskop, Lolland-Falsters Stift; Elof Westergaard, biskop, Ribe Stift; Peter Fischer-Møller, biskop, Roskilde Stift; Stig Andersen, arkitekt, kgl. bygningsinspektør, København, Helsingør og Lolland-Falsters stifter; Bodil Abildgaard, stiftskontorchef, Viborg Stift; Helle Ostfeld, stiftskontorchef, Københavns Stift; Trine Frydkjær Poulsen, konst. stiftskontorchef, Lolland-Falsters Stift; Ulla Kjær, museumsinspektør, kirkekonsulent, Nationalmuseet; Per Kristian Madsen, museumsinspektør, kirkekonsulent, Nationalmuseet; Anita Hansen-Engdahl, teologisk konsulent, Roskilde Stift; Susanne Møller, medlem af bestyrelsen, , formand for distriktsforeningen på Lolland-Falster og formand for Stiftsrådet i Lolland-Falsters Stift; Betty Grønne Ahrenfeldt, provst, Salling-Skive, medlem af Provsteforeningens bestyrelse; Winnie Rischel, provst, Hjørring Nordre Provsti; Louise Work Havelund, etnolog, seniorrådgiver, BARK-arkitekterne; Maj Dalsgaard, arkitekt og ph.d.-studerende, Aarhus Arkitektskole og FUV; Marie Louise Ladekjær Friderichsen, chefkonsulent, Lolland-Falsters Stift; Karen Marie Leth-Nissen, ph.d., teologisk konsulent, Lolland-Falsters Stift.

Fælles grundlag efter første møde:

- Nu er samtalen i gang med en tværfaglig ressourcegruppe, der repræsenterer mange forskellige perspektiver på folkekirkernes bygninger. Det første skridt er taget, hvilket er meget positivt.
- Vi skal undersøge, om der er behov for lovændring for at kunne arbejde med differentieret niveau af vedligeholdelse på bygninger indenfor et provsti. Kan et nyt cirkulære evt. være nok?
- Menighedsråd og provstiudvalg har brug for sæt af kriterier, som udgangspunkt for en dialog om folkekirkens bygningers vedligeholdelse.
- Beslutningskompetencen ligger hos menighedsrådene, og dette skal respekteres i det kommende udviklingsarbejde. Processen skal foregå i dialog og bottom-up. Kirker skal ikke

lukkes eller sælges, men en mulighed for at sætte en kirkebygning i ”dvaletilstand” kan eventuelt udvikles.

Forpligtende dialog på alle folkekirkens niveauer:

- Der er behov for at problematikken med kirkebygningerne tages med ind i debatten på alle niveauer i folkekirken: menighedsråd, provstiudvalg og stiftsråd, og på tværs af niveauerne. Et pilotprojekt kan med fordel udarbejde en vejledning til dialogen.

Vi sætter et pilotprojekt i gang i 3 provstier, fordelt på Viborg, Lolland-Falster og Roskilde stifter:

- Et udviklingsarbejde må foregå med provstiet som ramme om dialog mellem alle menighedsråd og provsti; her er økonomi og bygningsansvar samlet.
- Pilotprojektet kan udnytte erfaringer med konsulentrunderne, og evt. arbejde på samme vis med en konsulentrunde for et helt provsti.
- Kirkegårdene skal tænkes med ind i pilotprojektet.
- De fire biskopper holder skypemøde i uge 51, og drøfter muligheden for en ansøgning til Fællesfonden om midler til pilotprojekt.

Temaer, der blev drøftet:

- Lovændringer behov?
- Udvalg: Er der brug for et overordnet udvalg – rådgivende for menighedsrådene? Eller bedre med forpligtende dialog på alle niveauer i folkekirken. Udnytte de eksisterende strukturer og den gode danske model i folkekirken. Menighedsrådene har brug for rådgivning til arbejdet, og nogle steder også brug for hjælp og flere ressourcer til processerne.
- Økonomien: sognestrukturen er under pres, fraflytning – tilflytning, ændrede brugsmønstre, sommerlandsfolket og flexboligejere bruger kirken i fritiden, når de er væk fra deres folkeregisteradresse, hvor de betaler kirkeskat. Er udligningsordningen i folkekirken god nok? Skal der arbejdes for delt kirkeskat mellem hjemkommune og fritidskommune? Skele til loven om valgmenigheder?
- Vi skal huske, jf. BARK rapport, at middelalderkirkerne er billige at vedligeholde, både set over hele bygningens liv og ift. andre typer bygninger.

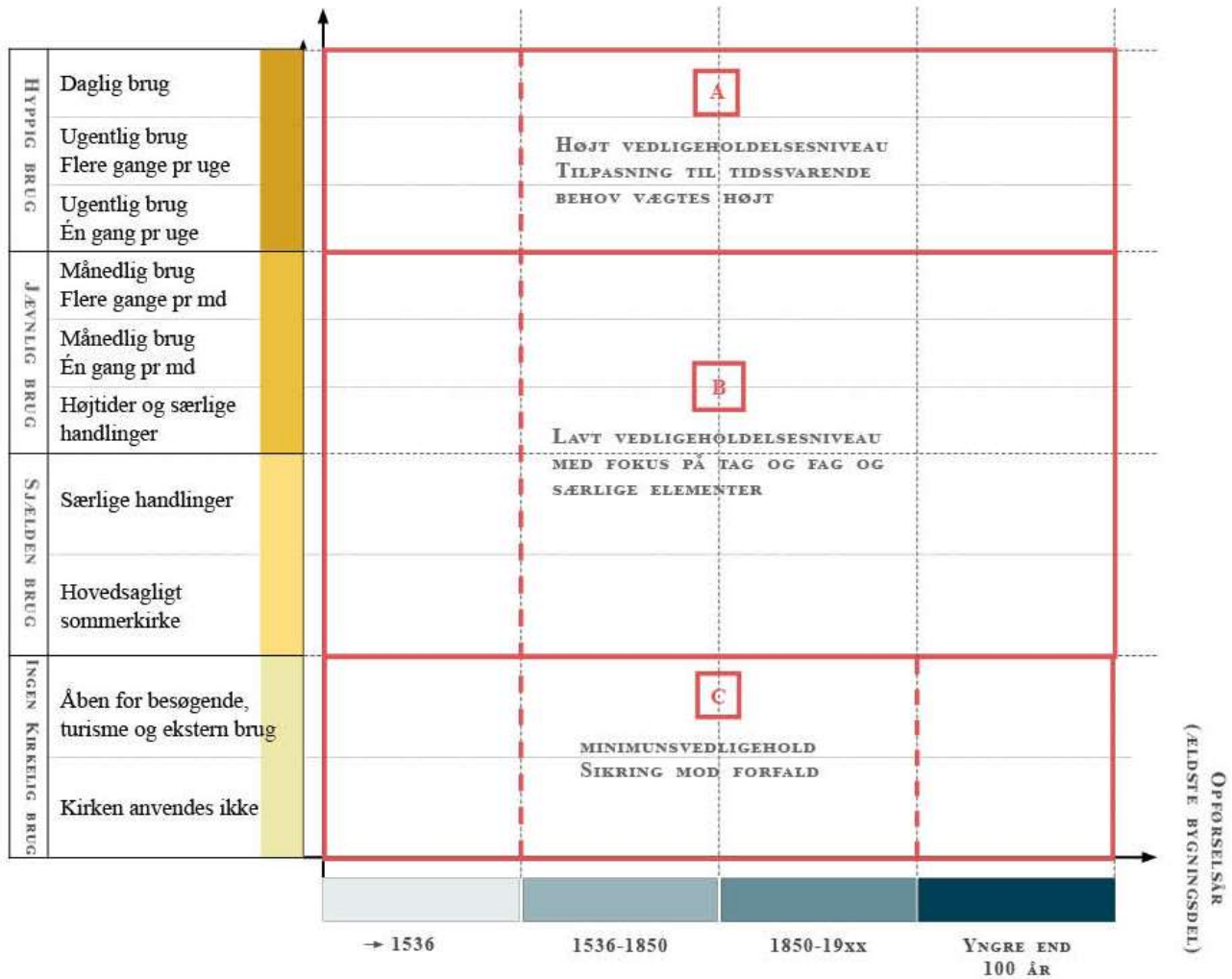
- Krav til standarden i kirkerne er steget, både pga. ønsker om øget komfort (ift. for 50 år siden) og ift. arbejdsmiljø. Muligheden for at sætte standarderne ned, blev drøftet. Herunder at kalke mindre ofte, bruge de orgler vi har etc.
- Kan vi anvende ældre metoder til vedligeholdelse - vil det være bedre eller billigere over tid?
- Kan vi tænke æstetikken anderledes, acceptere at ikke alt er flot og nymalet?
- Overvejende tilslutning til synspunktet om, at det er muligt at differentiere mellem kirkerne, så ikke alle har samme standard og samme finish ift. kulturarvshensyn (skal alle kirker have håndstrøgne tegl). Fx skille pyntelighed fra kulturarv, og kirker af 1. klasse fra kirker af mindre betydning.
- Der kan med fordel udarbejdes forskellige modeller for forskellige typer kirker. Enighed om, at vi ikke går efter en one size fits all-model.
- Problematik med opvarmning, som kirkerne egentlig ikke tåler. Irreversibel proces, for inventaret kan ikke holde til at gå tilbage til kulden.
- Vi mangler en model for at sætte kirker i dvaletilstand, i stedet for at ende med at lukke dem. Sverige har erfaring her.
- Kirkegårdene er centrale, dyre i drift, og kan med fordel tænkes ind, også ift. at lukke for begravelser. Kan vi også tænke øget differentiering for kirkegårdsdriften, fx nøjes med græsslåning 2 x årligt på større områder?
- Afvikling og udvikling er menighedsrådenes kompetence, andet duer heller ikke jf. kirkelukningerne i København. Udvikling skal komme nedefra.
- Vi skal have skabt sammenhæng mellem indtægter og udgifter i provstierne.
- Hvordan med kriterier for differentiering? Er det muligt, eller er det en helhedsbedømmelse, det skal komme an på? Helhedsbedømmelse for helt provsti ad gangen.
- Evt. samarbejde med projekt for præstegårdskonsulenter i Roskilde stift, hvor alle præstegårdene registreres.
- Deltagerne takkede alle ja til at være ressource- og referencegruppe for pilotprojekterne, og vil gerne have flere møder og samtaler som dette! Nationalmuseet vil gerne lægge lokaler til også i fremtiden.

Bilag 3: Følgegruppedeltagere

Navn	Rolle	Tilhørssted
Marianne Gaarden	Biskop	Lolland-Falsters Stift
Elof Westergaard	Biskop	Ribe Stift
Johannes Kruse Kristensen	Provst	Lolland Østre Provsti
Jørn Noe	Provst	Kalundborg Provsti
Lise Hindsholm	Provst	Varde Provsti
Susan Aaen	Provst	Salling Provsti
Mette Moesgaard Jørgensen	Provst	Morsø Provsti
Lene M. Krabbesmark	Stiftskontorchef	Lolland-Falsters Stift
Elisabeth Aggerbeck	Stiftskontorchef	Ribe Stift
Helle Monberg Hindsholm	Stiftskontorchef	Aalborg Stift
Jan Wammen	Stiftskontorchef	Roskilde Stift
Annette Nordenbæk	Stiftskontorchef	Helsingør Stift/Byggegruppen
Trine Frydkjær Paulsen	Stiftsmedarbejder	Stifternes byggegruppe
Tine Dreier	Stiftsmedarbejder	Stifternes byggegruppe
Benedikte Vinkel	Stiftsmedarbejder	Roskilde Stift
Ann-Sofie Bach Kvist	Stiftsmedarbejder	Viborg Stift
Anna Malena Gilstón	Stiftsmedarbejder	Aalborg Stift
Anita Hansen Engdahl	Teologisk konsulent	Roskilde Stift
Lars Bruun	Teologisk konsulent	Lolland-Falsters Stift
Morten Pedersen	Sognepræst	Vor Frue Sogn, Kalundborg
Stig Andersen	Kongelig bygningsinspektør	Fogh & Følner Arkitekter A/S
Gitte Hammer	Kongelig bygningsinspektør	ERIK Arkitekter
Camilla Løntoft Nybye	Kongelig bygningsinspektør	Rønnow Arkitekter
Mette Viuf Larsen	Kongelig bygningsinspektør	VMB Arkitekter
Michael Andersen	Forsknings- og samlingschef	Nationalmuseet
Ulla Kjær	Kirkekonsulent	Nationalmuseet
Marie Louise Bode Blume	Kirkekonsulent	Nationalmuseet
Morten Larsen	Kirkekonsulent	Nationalmuseet
Sofie Korsgaard Stobberup	Kirkekonsulent	Nationalmuseet
Poul Klenz Larsen	Varme-, energi- og klimakons.	Konsulent for folkekirken
Bodil Therkelsen	Stiftsrådsformand	Roskilde Stift
Grete Bækgaard Thomsen	Provstiudvalgsmedlem	Lemvig Provsti
Hans-Henrik Nielsen	Bestyrelsesmedlem	Landsf. af Menighedsråd
Susanne Møller	Menighedsrådsmedlem	Distriktsforening LF Stift
Klaus Kernn-Jespersen	Chef for økonomi og bygninger	Kirkeministeriet
Niels Bækgaard	Specialkonsulent	Kirkeministeriet
Henrik Bundgård Nielsen	Generalsekretær	Kirkefondet
Maj Dalsgaard	Projektleder	FUV
Anne-Sofie Holm	Kommunikationsmedarbejder	Lolland-Falsters Stift
Thomas Godsk Larsen	Pressekonsulent	Lolland-Falsters Stift
Ingeborg Marie Nielsen	Pressekonsulent	Aalborg Stift

Dertil kommer pressekonsulenter fra eksterne medier.

Bilag 4: Model for vedligeholdelseskategorisering

- A** HØJT VEDLIGEHOVELSES NIVEAU
TILPASNING TIL TIDSSVARENDE BEHOV
VÆGTES HØJT
- Højt vedligeholdelsesniveau
 - Det vægtes højt at kirken kan tilpasses til tidssvarende behov. F.eks. imødekomme funktionelle behov, komfort m.v. Dette skal dog ske under hensyntagen til kirkens eventuelle kulturhistoriske værdier
 - Det kan prioriteres at udføre vedligeholdelse af visuel karakter af hensyn til den hyppige brug af kirken

Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.

- B** LAVT VEDLIGEHOVELSES NIVEAU
MED FOKUS PÅ TAG OG FAG
- Lavt vedligeholdelsesniveau
 - Fokus på, at tag og fag holdes tæt

Kirker opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på materialer og metoder.

- C** MINIMUMSVEDLIGEHOVELD
SIKRING MOD FORFALD
- Stiftsøvrigheden konsulteres for udarbejdelse af en plan for absolut minimumsvedligehold. Afhængigt af kirkens værdi inddrager stiftsøvrigheden Nationalmuseet og/eller den kongelige bygningsinspektør.
 - Minimumsvedligehold
 - Afhænding kan overvejes på sigt
 - Monumentbevaring
 - Alternativ brug med ingen eller reversible indgreb
 - Accept af forfald (skal via stiftsøvrigheden afklares med Nationalmuseum/kgl. bygningsinspektør)

Kirkebygninger opført før 1536:
- Særlig opmærksomhed på bevaring af historisk vigtige elementer

- Hvis kirken tages ud af brug, bliver den automatisk fredet

Kirkebygninger som er under 100 år gamle:
- Nationalmuseet inddrages kun i særlige tilfælde.